ΠΥΡΕΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΣΤΟΧΑΣΜΟΥ & ΤΕΧΝΗΣ

ΙΟΥΛΗΣ
1946
ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 5

ΧΡΟΝΟΣ Α'.

◎ "ΠΟΡΕΙΑ,, ◎

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

Περιοδικὸ Ἐλεύθερου Στοχασμοῦ καὶ Τέχνης

Διευθύνεται ἀπὸ Ἐπιτροπὴ

Γραφεῖα : Τσαμαδοῦ 27 Τηλεφ. 43.542—Πειραιᾶς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΥ : Οἱ διανοούμενοι στὴν πολιτικὴ πράξη.— ΘΕΟΔ. ΛΙΑΡΟΥΤΣΟΥ : Τὸ τραγοῦδι τοῦ Λαοῦ.— ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ : Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν προσωπίδα.— ΚΩΣΤΑ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΤΟΥ : Κουράστης ἔντονα ὅπως ζῆς.— Γ. ΜΕΤΣΟΛΗ : Ἀπὸ τὸ βιβλίο «Μετανάστευση» ΙΕ'. ΙΗ'.— ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ : Ἐλεγεῖο 9.— *G. Apollinaire* · Ὁ ταξειδευτὴς (μεταφρ. ΤΖΕΝ. ΚΑΒΒΑΔΙΑ).— ΑΝΤΡΕ ΣΑΡΜΕΛ : Ὁ κλόουν (μεταφ. ΚΑΤ. Α. ΣΙΔΕΡΗ).— **ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ** : ΗΛΙΑ ΖΙΩΓΑ : Ἡ ἔκθεσης Ὀρέστη Κανέλλη. **ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ** : Α. ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΣ : Ἕνα γράμμα.— **ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ** · ΔΗΜΗΤΡΗ ΠΑΠΑΔΙΤΣΑ : Φιλολογικὸς Σύλλογος Νικαίας.— ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ : Συνέντευξη μὲ τὸν συγγραφέα Δ. ΦΩΤΙΑΔΗ.

ΤΟ ΦΥΛΛΟ : ΔΡΧ. 1.000

ΟΙ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

ΣΗΜ. ΣΥΝΤΑΞ.—Τὸ ἄρθρο τοῦτο γράφτηκε στὴν κατοχὴ γιὰ τὸν παράνομο τύπο. Ἂν καὶ πέρασαν σχεδὸν δυὸ χρόνια ἀπὸ τότε, δὲν ἔπαψε νἆχει τὴν ἐπικαιρότητά του καὶ νὰ διατηρεῖ ὅλο του τὸ ἐνδιαφέρον. Οἱ βασικές του θέσεις εἶναι στοχαστικὰ πιασμένες καὶ φωτίζουν τὸ ρόλο τῶν διανοουμένων σὲ κάθε ἐποχὴ καὶ τὰ καθήκοντά τους. Στὴ σημερινὴ ἐποχή, ποὺ συνταράζεται ἀπὸ κοινωνικὰ ἀναπλαστικὰ ρεύματα, τὰ καθήκοντα τῶν διανοουμένων μας εἶναι βαρειὰ καὶ ἀπὸ τὴν τέτοια ἢ τέτοια θέση ποὺ πέρνουν καθορίζουν καὶ τὸν προοδευτικὸ ἢ ἀντιδραστικὸ χαραχτῆρα τους. Γιατὶ εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς τὸ δημιούργημα κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου, εἴτε τὸ θέλει εἴτε ὄχι, εἶναι μιὰ κοινωνικὴ πράξη, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ γνώση τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καὶ δραστηριότητας καὶ κάθε ταλάντευση ἢ ὑπεκφυγὴ νὰ πάρουν θέση στὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς μας δὲν ἐνέχουν παρὰ ἀρνητικὴ στάση καὶ εὐθύνες ἀπέναντι σὲ κάθε διανοούμενο. Σήμερα μάλιστα ὅπου δίνεται ἡ μάχη τῆς Δημοκρατίας ἡ ὁποιαδήποτε ταλάντευση, ὑπεκφυγὴ ἢ ἀδιαφορία εἶναι ἐγκληματική. Στὴ μάχη αὐτὴ χρειάζεται ὅλοι οἱ λογοτέχνες μας νὰ πάρουν θέση.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο, πὼς στὴν ἐποχή μας ἕνας κόσμος χάνεται κι' ἕνας ἄλλος καινούργιος γεννιέται. Στὴ γιγάντια αὐτὴ πάλη ὅλα τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα ἔχουν πάρει τὴ θέση του. Ἀξίζει λοιπὸν νὰ δοῦμε λίγο ἀπὸ πιὸ κοντὰ τὴ θέση τῶν διανοουμένων μας στὸν μεγάλον αὐτὸν ἀγῶνα.

Τὸ βασικὸ γνώρισμα κάθε πραγματικὰ πνευματικῆς προσωπικότητας εἶναι ἡ θαρραλέα καὶ εἰλικρινὴς ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς της, ἡ ἰδιαίτερη ἱκανότητα νὰ συλλαμβάνει τὸ βαθύτερο νόημα τῶν προβλημάτων αὐτῶν καὶ νὰ προβάλει μορφοποιημένες ἀναγλυφικὰ τὶς λύσεις, ποὺ θὰ βροῦν τὴ δικαίωσή τους στὴ ζωή, γιατὶ εἶναι σύμφωνη μὲ τοὺς νόμους τῆς ἱστοτρικῆς ἐξέλιξης καὶ ἀποκτοῦν ἔτσι γενικὸ κῦρος. Τότε ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος βγαίνει ἀναγκαῖα ἀπὸ τὴ μόνωση τοῦ στοχασμοῦ καὶ ζεῖ τὴν πολιτικὴ πράξη καὶ τοὺς μεγάλους ἀγῶνες της. Ἔτσι μονάχα ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γίνει ὁδηγὸς τῶν συνανθρώπων του κι' ἔτσι μπορεῖ ἡ σκέψη του καὶ τὰ δημιουργήματά του νὰ ζήσουν πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ἐποχή του.

Ἡ στάση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ καιροῦ μας εἶναι μακρυὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ πράξη, σὲ μεγάλη πλειοψηφία. Δὲν κατανόησε τὸν ἀγῶνα τῆς τωρινῆς στιγμῆς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Ἔμειναν μακρυὰ καὶ κυνηγημένοι ἀπὸ ἕνα αἴσθημα φυγῆς. Προσπαθοῦν νὰ βροῦν τὴ λύτρωση ἀπὸ πλάγιους καὶ λοξοὺς δρόμους. Οἱ ἐκδηλώσεις τῆς φυγῆς ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη καὶ ἀμείλιχτη πραγματικότητα τῆς ζωῆς εἶναι πολλὲς καὶ ὅλες τους σχεδὸν ἔχουν ἕνα δυνατὸ παραπλανητικὸ θέλγητρο.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ φυγὴ εἶναι στὸ βάθος μιὰ διαμαρτυρία ἐνάντια στὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα, πρὸς τὴν ὁποία ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος βρίσκεται σὲ ὁλοσχερῆ ἀντίθεση. Εἶναι ὅμως διαμαρτυρία ἄγονη καὶ ἐγωϊστικὴ στὴν οὐσία της, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι χρήσιμη μονάχα γιὰ τὸν ἱστορικὸ τῆς ἐποχῆς, ποὺ μέσα της ἐμφανίζεται, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει νὰ βγάλει τὸ γενικὸ συμπέρασμα τῶν διαλυτικῶν τάσεων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Μὲ κανένα ὅμως τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πηγὴ ζωῆς καὶ προόδου. Εἶναι τὸ τελευταῖο καταφύγιο μιᾶς ἀρρωστημένης μερίδας τῆς κοινωνίας, ποὺ δὲ βρίσκει τὴ δύναμη ν' ἀποτινάξει τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου, ποὺ βαραίνει τὰ βλέφαρά της.

Τυπικὴ ἐκδήλωση τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς φυγῆς εἶναι ἡ καθαρὴ τέχνη καὶ ἡ καθαρὴ ἐπιστήμη, ἔννοιες ὅλως διόλου πλασματικές, ἀφοῦ εἴτε τὸ θέλουν οἱ δημιουργοί της εἴτε ὄχι ἐξυπηρετοῦν τὸν κόσμο τῆς ἀντίδρασης καὶ αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι τὸ γενικότερο ἀντικαθρέφτισμα.

Ἄλλος τυπικὸς τρόπος φυγῆς εἶναι ὁ φόβος, ποὺ κατέχει τὸν διανοούμενο μπρὸς στὴν πολιτικὴ πράξη καὶ ἡ περιφρόνηση στὸ ὄνομα τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καὶ τῆς ἄρνησης τοῦ δογματισμοῦ, ποὺ ὅπως πιστεύει ἐπιβάλλει καὶ ἀπαιτεῖ ἡ πράξη. Ἐν ὀνόματι τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος χάνει ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει τὴν ἀναγκαία γιὰ τὴ σωστὴ θεώρηση τῆς ζωῆς καθολικότητα καὶ

κλείνεται σ' ἕνα ἐγωϊστικὸ κύκλο, κυνηγῶντας παντοῦ τὸν ἄνθρωπο, ἐνῶ τοῦ ξεφεύγουν τὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητας στὴ γενικότητά τους. Ἔτσι δὲν μένει τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν περίφημη αὐτὴ ἐλευθερία παρὰ κάποια πνευματικὴ ἀναρχία, ποὺ τὸ πολὺ-πολὺ μπορεῖ νὰ δώσει μερικὲς ἀδύναμες ἀτομικὲς προσπάθειες ξεμοναχιασμένων ἀτόμων, ποὺ μοιάζουν μὲ φωνὲς ποὺ ἀντηχοῦν στὴν ἔρημο. Ἐχτὸς ἀπ' αὐτά, στὸ ξεμοναχιασμένο τοῦτο κυνήγημα τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, ξεχνᾶμε κάτι βασικό, τὴν κατοχύρωση δηλ. τῆς ἴδιας μας ἐλευθερίας καὶ τὴ δημιουργία τῶν ὅρων ποὺ μέσα σ' αὐτοὺς μόνο μπορεῖ νὰ γεννηθεῖ καὶ νὰ ὑπάρξει. Τοὺς ὅρους αὐτοὺς θὰ τοὺς δημιουργήσουμε μόνο μὲ τοὺς ἀγῶνες, μέσα στὴν πολιὴ πράξη, ποὺ μόνη αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἐξαφανίσει τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις σὲ μιὰ ὑπέρτατη καινούργια σύνθεση. Ξεχνᾶμε ἀκόμα πὼς ἡ μόνη πραγματικὰ πνευματικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ γνώση τῶν νόμων, ποὺ ρυθμίζουν τὴν πορεία ὁλόκληρης τῆς ἱστορικῆς πορείας καὶ ἑπομένως καὶ τοῦ πνεύματος, ὅτι οἱ νόμοι αὐτοὶ μᾶς μαθαίνουν ὅτι ἡ θέση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ τέτοια ἱστορικὴ στιγμὴ σὰν τὴ δική μας εἶναι ἀπόλυτα προκαθορισμένη: ἢ θὰ εἶναι ἀγωνιστὴς στὸ στρατόπεδο τῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ συνέπεια μὲ τὸ δικό του τρόπο παράγοντας τῆς πολιτικῆς πράξης ἢ θὰ εἶναι στὴ δούλεψη τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ, ποὺ προσπαθοῦν νὰ σταματήσουν τὴ μοιραία γι' αὐτὲς ἱστορικὴ ἐξέλιξη ἢ θὰ κλειστεῖ σ' ἕναν πνευματικὸ ἀσκητισμό, ποὺ, ἂν εἶναι συνεπὴς μὲ τὶς ἀρχές του, δὲν ἔχει οὔτε πρέπει νὰ πεῖ τίποτε στοὺς ἀνθρώπους. Τὴν πλέρια πνευματική του ἐλευθερία θ' ἀποχτήσει ὁ ἄνθρωπος μονάχα στὴν ἀταξικὴ κοινωνία τοῦ μέλλοντος.

Ἕνας ἄλλος τρόπος φυγῆς μὲ πολλὰ γιὰ ὅλους μας πλανερὰ θέλγητρα εἶναι τὸ κυνῆγι τοῦ ἀπόλυτου. Ἡ ὡραία τούτη πρόφαση κηρύχνει τὴν περιφρόνηση κάθε ἱστορικὰ προσδιορισμένης ἐπιδίωξης, ἀφοῦ σὰν κάθε τι τὸ ἱστορικὸ εἶναι καὶ αὐτὴ διαβατικὴ καὶ ρευστὴ κι' ἑπομένως δὲν ἀξίζει οὔτε δικαιώνεται ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν κατάχτησή της. Ὁ μόνος ἄξιος ἀγώνας, διακηρύσσει, εἶναι ἡ κατάχτηση τοῦ ἀπόλυτου, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μονάχα ἔξω ἀπὸ τοὺς τυχαίους ἀγῶνες τῆς ζωῆς, μὲ τὴν φιλοσοφία καὶ τὸν ἄδολο στοχασμό. Ἔτσι οἱ αἰώνια ἀνικανοποίητοι τοῦτοι νοσταλγοὶ ἑνὸς χαμένου ὀνείρου φιλοσοφοῦν περὶ πολιτείας καὶ δικαίου δοκιμάζοντας νὰ κατασκευάσουν διανοητικὲς καὶ λογικὲς χίμαιρες καὶ δὲ θάχουν ποτὲ τὴ χαρὰ τοῦ δημιουργοῦ μιᾶς ἱστορικῆς πολιτείας καὶ ἑνὸς δικαίου, ποὺ θὰ ρυθμίσει τὶς σχέσεις τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων. Οἱ ἀδιόρθωτοι τοῦτοι νοσταλγοὶ τοῦ ἀπείρου δὲν πείθουν κανέναν ὅτι μποροῦν πραγματικὰ νὰ συγκινηθοῦν ἀπὸ τὸ ἀσύλληπτο τοῦτο κάτι, ὅταν δὲν συγκινοῦνται ἀπ' τὸν πόνο καὶ τὸ μόχθο τῶν γύρω τους ἀνθρώπων. Δὲν πείθουν κανένα ὅ,τι μὲ εἰλικρίνεια πιστεύουν, ὅτι θὰ φθάσουν μὲ τὰ ἀκροβατικά τους πηδήματα στὸ μακρυνὸ ὅριο ποὺ γυρεύουν, ἂν γιὰ μιὰ στιγμὴ παραδεχτοῦμε, ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἕνα τέτοιο ὅριο—ὅταν περιφρονοῦν τοὺς ἐνδιάμεσους σταθμούς, ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ζωή. Τοὺς σταθμοὺς αὐτοὺς δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἀγνοοῦν, ἂν ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, τοὐλάχιστο γιὰ νὰ δοκιμάζουν κάπου-κάπου τὶς δυνάμεις τους καὶ νὰ αἰσθάνονται ὅτι ζοῦν.

Ἄλλοι πέρνουν ἀκριβῶς τὸν ἀντίθετο δρόμο. Ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει, λένε, τίποτε ἀπόλυτο, ἀφοῦ ὅλα γεννιῶνται καὶ χάνονται μὲ τὸ χρόνο, δὲν μένει τίποτε ἄλλο νὰ χαροῦμε παρὰ μονάχα ὁ ἀγώνας, ὁ ὁποιοσδήποτε ἀγώνας, ποὺ ἀφίνει νὰ φανερωθοῦν σὲ ὅλη τους τὴν ἔνταση καὶ σ' ὅλη τους τὴν ὀμορφιὰ οἱ δυνάμεις τῆς ζωῆς. Εἶναι περίεργο πὼς αὐτοὶ οἱ οὐσιαστικὰ κουρασμένοι ἀπὸ τὴ ζωή, ἀπόστολοι τέτοιων κηρυγμάτων δὲν κατάλαβαν τὸν παραλογισμὸ καὶ τὴν ὁλοφάνερη ἀντίφαση, ποὺ κλείνουν μέσα τους. Γιὰ νὰ ὑπάρξει ἀγώνας χρειάζεται πίστη, τυφλὴ ἢ φωτισμένη ἀπὸ τὴ λογικὴ καὶ τὴ γνώση, ἀδιάφορο. Ἀφαιρῶντας ἀπὸ τὸν ἀγώνα τὸ βάθρο του, ἀφαιροῦμε καὶ τὸ κίνητρό του, ἀφαιροῦμε καὶ τοὺς ὅρους τῆς δυνατότητάς του. Ἡ μεγαλύτερη ἀπόδειξη γι' αὐτὸ εἶναι ὅτι οἱ ἔνθερμοι τοῦτοι ὑμνητὲς τῶν χωρὶς σκοπὸ ἀγώνων μένουν μακρυὰ ἀπὸ τὸ στῖβο καὶ ἀρκοῦνται νὰ ἐξυμνοῦν καὶ νὰ καμαρώνουν τῶν ἄλλων τοὺς ἀγῶνες. Οἱ ἴδιοι μὲ κάποιο αἴσθημα αὐτάρεσκης ἀνωτερότητας, ποὺ τοὺς δίνει ἡ ψευδαίσθηση, ὅτι κατέχουν τὴν ὑπέρτατη καὶ τρομερὴ γιὰ τὸ πολὺ πλῆθος ἀλήθεια χαμογελοῦν μὲ εἰρωνεία καὶ οἴκτο στοὺς ἀγωνιστὲς καὶ βλέπουν τὰ καμώματά τους σὰν τοὺς στοχαστικοὺς γέρους ποὺ καμαρώνουν τὰ παιχνίδια τῶν παιδιῶν.

Ν. ΣΒΟΡΩΝΟΣ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Χρόνια ἐκυλιόμουν στὰ σκοτάδια
μὲ σκοτεινὰ τὰ μάτια κι' ἄδεια.
Καὶ πόθος μ' ἔλειωνε κρυφὸς—
καφτὴ λαχτάρα γιὰ τὸ φῶς.
Μὰ τώρα βγῆκ' ἀπὸ τ' ἀνήλιο
ὀπόγειο μου μπροστὰ στὸν ἥλιο
τὴ δύναμή μου νοιώθω ἀκέρια
κι' ὑψώνω τὰ γερά μου χέρια
γιὰ νὰ χτυπήσω, νὰ χτυπήσω
—τίποτα σάπιο δὲ θ' ἀφήσω.
Τώρα ἔχω μάτια. Κι' ἔχω ἀκόμα
γερὰ ποδάρια, ποὺ τὸ χῶμα
πατῶντας, ὅλο μὲ σηκώνουν
κι' ὅλο στὸν ἥλιο μὲ ζυγώνουν...

1943 **Θ. Λιαροῦτσος**

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΔΑ

Τρεῖς φορὲς συνάντησα τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν καὶ τὴν κάθε φορὰ δὲν μπόρεσα τίποτα νὰ συγκρατήσω ἀπ' τὴ φυσιογνωμία του. Μήτε τί εἴδους μάτια εἶχε, μήτε ποιὰ ἦταν ἡ χαρακτηριστικὴ ἔκφραση τοῦ προσώπου του. Καὶ τὶς τρεῖς φορὲς μοῦ φαινόταν σὰν ἕνας καινούργιος, παράδοξος ἄγνωστος προκαλώντας μου συνάμα μιὰν παγερὴ αἴσθηση, κάτι σὰν τρόμο καὶ ἀπέχθεια. Διερωτόμουν τὸ γιατὶ καὶ προσπαθοῦσα κοιτώντας γύρω μου νὰ κατατοπισθῶ, ν' ἀντιληφτῶ ἄν ἀφορμὴ τοῦ τρόμου μου αὐτοῦ καὶ τῆς ἀπέχθειας, ἦταν ἀκριβῶς ὁ ἄγνωστος ἢ τίποτε ἄλλο, μιὰ κακοτοπιά, ἕνας συγκεκριμένος κίνδυνος, ποὺ τάχα μὲ ἀπειλοῦσε. Τὸ πὼς πρόκειταν πάντα γιὰ τὸ ἴδιο ἄτομο, τὸ ξαίρω τώρα, τούτη τὴ στιγμὴ ποὺ γράφω. Τὴν τελευταία φορά, πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες, μὲ σταμάτησε καθώς ἐρχόμουν ἐδῶ, σπίτι μου νὰ ξαποστάσω, καὶ δίχως νὰ ἐνδιαφερθεῖ ἄν τοῦθελα ἐγὼ ἢ ὄχι, περπάτησε ἕνα μεγάλο διάστημα τοῦ δρόμου δίπλα μου. Ὁμολογῶ πὼς ὅταν τὸν εἶδα ἔτσι ἀναπάντεχα κοντά μου κι' ἔνοιωσα πὼς βαδίζαμε μαζί, μήτε κἂν σκέφτηκα στὴν ταραχή μου νὰ τὸν ἀποπάρω ἢ νὰ σταματήσω.

Πιστεύω πὼς δὲν ἦταν πανικὸς τὸ συναίσθημα ποὺ μὲ κυρίεψε. Στὸν πανικὸ λειτουργεῖ κάποιο ἔστινκτο, ποὺ σοῦ ὑπαγορεύει αὐθόρμητες σπασμωδικὲς ἔστω ἀντιδράσεις: τὴ φυγή, τὴν προσπάθεια νὰ κρυφτῆς, μιὰ κραυγὴ τρόμου, κάτι τέλος, ποὺ ποδοπατώντας πάνω στὰ συντρίμια καὶ τ' ἀπομεινάρια τῆς σκέψης καὶ τῆς θέλησής σου, σοῦ ψιθυρίζει ἀπεγνωσμένα μὲ ποιὸν τρόπο νὰ προφυλαχτεῖς. Λέω πὼς δὲν ἦταν πανικός Μιὰ ἐντύπωση ὡσὰν νὰ εἶχα σιμά μου κάτι ποὺ ξεχώριζε ἀπ' τὰ νοητὰ καὶ φυσικὰ κι' ὅμως γλυερὸ κι' ἀηδιαστικό. Ἦταν σὰ μιὰ σκιά, ποὺ προχωροῦσε, κυλιώταν, γλύστραγε στὸ αἷμα μου. Ἴσως σκιὰ μιᾶς ἰδέας, σκιὰ κάποιας εἰκόνας ποὺ ποτὲ δὲν εἶχα δεῖ καὶ ποὺ ὡστόσο ἔκλεινα μέσα μου καὶ τάραζε τὴ ζωή μου. Εἶμαι βέβαιος πὼς ὁ φόβος ποὺ μ' ἐμπόδισε, ὅπως εἶπα ν' ἀντιδράσω στὴν ἐπιμονὴ τοῦ ἀγνώστου ποὺ βάδιζε κοντά μου, κυμαίνονταν μέσα σὲ χρόνο ἀπροσμέτρητο: πήγαζε ἀπὸ μακρυνές, χαμένες ἐποχὲς καὶ σέρνονταν σὲ μιὰ αἰωνιότητα ὅπου ξάφνου εἶχα κυλήσει.

Τέλος πάντων ὑπάρχουν πράγματα, ποὺ δὲν ἐξηγοῦνται. Ὅτι κι' ἄν πῶ τώρα, ἐδῶ, ὅπου βρίσκουμαι κι' ὅπου τίποτε δὲν εἶναι λιγώτερο ἢ περισσότερο ἀπ' ὅτι στὴν πραγματικότητα φαίνεται —τὸ τραπέζι μου, οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου, ἡ βιβλιοθήκη, ἡ θαλασσογραφία δεξιά, τὸ χαλὶ χάμου, ὁ ἠλεκτρικὸς λαμπτήρας, κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὁ ἑαυτός μου δηλαδὴ συγκεκριμένος κι' ὁλοκληρωμένος, μὲ ξεκαθαρισμένη τὴ συνείδηση πὼς μοῦ εἶναι βολετὸ νὰ ξεδιαλύνω παραστατικὰ τὸ τί μοῦ συνέβηκε, νὰ θυμηθῶ λόγια, ποὺ ἄκουσα ἢ ποὺ σκέφτηκα, νὰ ξαναφτιάξω μὲ λογικὴ συσχέτιση τὶς σκηνές, ποὺ ὑπῆρξαν πραγματικά, ἀληθινα, ἀπόλυτα γιὰ μένα—μονάχα γιὰ μένα, ἔτσι ὅπως τὶς εἶδα καὶ τὶς ἔζησα—ὅτι κι' ἄν σκεφτῶ, καὶ ἄν πῶ λοιπὸν τώρα, σὲ κανένα ἄλλο συμπέρασμα δὲν θὰ φτάσω παρὰ στὸ πὼς τὰ περιστατικὰ ποὺ ἐξιστορῶ μπορεῖ νὰ εἶναι φαντασίες. Τὴ φωνὴ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἐν τούτοις τὴ θυμᾶμαι. Δὲν μπορῶ νὰ τὴν περιγράψω. Δὲν περιγράφεται μιὰ φωνή: μήτε νὰ τὴ μιμηθεῖ κανεὶς εἶναι πρᾶγμα κατορθωτό. Ὑπάρχουν ἐξ ἄλλου φωνές, ποὺ εἶναι δίχως τόνο, δὲν ἀκούγονται ἀλλὰ ἠχοῦνε, τυλίγονται καὶ δένονται μέσα μας σὰ σύρματα. Εἶναι κάτι φωνὲς πάλι, ποὺ θαρρεῖς στροβιλίζουν γύρω μας σὰν ἀπομεινάρια ἀπὸ θρήνους κι' οἰμωγές, ἀπ' τὴν ἀπελπισία, τὴν ἀπόγνωση, τὴ φρίκη, τὴν κατάρα, τ' ἀναθέματα ὅλων ὅσων στὸν κόσμον αὐτὸ σφαδάζουν μπρὸς στὸ θάνατο. Ξανατονισμένες ἴσως οἱ φωνὲς ἀπὸ μιὰ μακάβρια ἠχώ, ἔρχονται ἀπ' τὸ ἄπειρο κι' ἀπ' τὸν καιρὸ νὰ συναρμολογήσουν ἄλλου εἴδους λόγια, νὰ ποῦνε γι' ἄλλα πράγματα, τάχα ἡσυχασμένα. Δὲν ξαίρω ὡστόσο ἄν τέτοια ἀκριβῶς ἦταν ἡ πηγὴ τῆς φωνῆς τοῦ ἀγνώστου, ποὺ βάδισε σιμά μου.

—Κύριε—μοῦ εἶχε πεῖ ἀρχίζοντας—Κύριε, τὸν προπερασμένο μῆνα, στὶς 28 τοῦ Αὐγούστου, φορούσατε πρωΐ—πρωΐ πράσινο λαιμοδέτη δεμένο φιόγγο...

Σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη περίστάση τούτη ἡ διαπίστωση θὰ μοῦ φαινόταν ὁλότελα κωμική. Τὴ στιγμὴν ἐκείνη ὅμως, ἡ ἐξωφρενικὴ φράση ἐπέτεινε τὸν τρόμο μου. Ἐρχόταν σὰν ἡ μοναδική, ἡ πιὸ πλέρια ἀπόδειξη πὼς ὁ ἄγνωστος ἦταν κάτι χειρότερο ἀπὸ κίνδυνος: ἕνα ὕπουλο ἑρπετό. Ἔτσι μονάχα ἦταν φυσικὸ νὰ ἑρμηνέψω λογικὰ τὴν ἀγωνία μου.

28 τοῦ Αὐγούστου, φέτος 1944: μάλιστα. Ὁ πράσινος λαιμοδέτης, μάλιστα! Ἡ εἰκόνα ἦταν ἀκέραια ζωντανή. Μιὰ ἔκταση μεγάλη. Χιλιάδες ἄντρες συναγμένοι, μαζεμένοι ἀπ' τὰ ξημερώματα ἀπ' ὅλην τὴν περιοχή, βαλμένοι πέντε-πέντε σὲ πυκνὲς σειρές. Ἡ προσταγὴ «ὀκλαδόν!». Ὁ ἐπίμονος νοτιᾶς κι' ἡ σκόνη. Ἡ γυμνή, σκληρή, μουγγὴ γῆ, πατημένη χρόνια ἀπ' τὰ ἥσυχα βήματα τῶν ἀνθρώπων, ποὺ περνοῦσαν ἀπ' ἐδῶ, ἀνοιχτὴ μπρὸς στὴ μεγάλη ἀσφαλτοστρωμένη λεωφόρο, ποὺ ἀπ' τὶς στῆλες τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς κατεβαίνει στὴ θάλασσα, τριγυρισμένη δῶθε, κεῖθε ἀπὸ μικρὲς γαλήνιες ἄσπρες οἰκοδομές... Μιὰ ὀδύνη, μιὰ ἀγωνία ἄφωνη ἀπὸ μάτι σὲ μάτι, ἀπὸ καρδιὰ σὲ καρδιά, ἀπὸ κορμὶ σὲ κορμί. Καὶ κατάντικρυ ἀπ' τοὺς καθισμένους χάμου ἀνθρώπους, πρὸς τὸ ἀπαλὸ ὕψωματῆς λεωφόρου, ἡ ἁρματωμένη κακία: οἱ κολασμένοι, ποὺ πρόσταζαν καὶ κρατοῦσαν τὸ θάνατο ὅλων μέσα στὰ μαῦρα τους ὅπλα, ἕτοιμοι νὰ τὸ μοιράσουν ὅπως κι' ὅταν ἤθελαν. Ἔπειτα ἡ φωνὴ τοῦ «ξένου» μὲ τὰ βαθουλωμένα, μισόκλειστα, μεθυσμένα μάτια, ποὺ μιλοῦσε τὴ γλῶσσα τὴ δικιά μας μὲ τὴ βαρειὰ προφορὰ τῆς καταραμένης φυλῆς του:

—Ὁπλίτες... Ἔκσω... Ἐντῶ... πεντίο βολῆς!...

Ἐδῶ πεδίο βολῆς! Μάλιστα, εἶπα...

...Εἶχαν ἀρχίσει, πρὶν καλοφέξει, οἱ πυροβολισμοί. Ριπὲς ἀπὸ πολυβόλα πρὸς τὴ λεωφόρο, κάτω

στὸ μάκρος τοῦ δρόμου, πέρα στὶς πιὸ μακρινὲς συνοικίες—Τζιτζιφιές, Ἅγιοι Ἀπόστολοι, Μεταμόρφωση, Ἐλεοῦσα, Ἅγιοι Πάντες, Ἅη Σώστης, Ἅη Νικόλας, ὥς στὸν Ἰλισσό, ὥς στὶς γέφυρες: ὅλο τὸ συγκρότημα ἀπὸ ἐνορίες, ὅλο τὸ κουβάριασμα ἀπὸ δρόμους, δρομίσκους, σταυροδρόμια, πλατεῖες, ποὺ τεμαχίζουν τετράγωνα, τετράγωνα, κομμάτια, λογῆς σχήματα γεωμετρικά, τὶς οἰκοδομές, τὰ χαμόσπιτα, τὶς μάντρες τῆς περιοχῆς. Οἱ γυναῖκες μισάνοιγαν τὶς γρίλιες, κοιτοῦσανε ἀπ' δῶ, κοιτοῦσαν ἀπ' ἐκεῖ. Τὸ φῶς γαλάζιο, ξέβαφο, ἀχνό, ἑτοιμαζότανε σιγὰ-σιγὰ ψάχνοντας ἀπ' τὸ μουδιασμένο οὐρανὸ ὡς στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, ὥς τὶς φυλλωσιὲς τῶν μικρῶν δέντρων, νὰ βρεῖ τοὺς χρωματισμοὺς γιὰ νὰ στολίσει τὴν Αὐγουστιάτικη μέρα, ποὺ θὰ πέρναγε κι' αὐτὴ ὅπως χιλιάδες ἄλλες ὅμοιές της, πάνω σὲ τούτη τὴν κόχη τῆς γῆς. Μιὰ κόχη γῆς πραγματικὰ Στὴν ἴδια τὴν πόλη, ποὺ ἁπλώνεται κάτω ἀπ' τοὺς λόφους, σφίγγεται γύρω ἀπ' τὸ βράχο μὲ τὸ ἀποκρυσταλλωμένο σύμβολο τῆς ἀνθρώπινης—ὅπως λένε—ἀξιοπρέπειας ποὺ φεύγει μὲ τὶς ἀναμαλιασμένες πιπεριές, τὶς ἀκακίες, τοὺς εὐκαλύπτους, τ' ἀραιὰ πεῦκα, τὴν πασίχαρη πρασινάδα—λωρίδες, τοῦφες, περιβόλια, πρὸς τὴ θάλασσα κάτου, μιὰ τόση δὰ ἔκταση, κλεισμένη ἀπὸ τὴ νύχτα γύρω γύρω ἀπ' τοὺς ἁρματωμένους δούλους τοῦ καταχτητή. Εἶχαν βγεῖ αὐτοὶ νὰ στήσουν τὶς παγάνες, νὰ φράξουν τὶς διαβάσεις, νὰ τακτοποιήσουν τὰ φονικά τους σύνεργα γιὰ νὰ μὴ χάσουν τίποτε ἀπ' τὸ ἄφθονο θήραμα, ποὺ προσδοκοῦσαν.

—Τί γίνεται ;... Τί εἶναι πάλι ;... τί συμβαίνει;..

—Μπλόκο.

—Ἔχει πέρασμα ἀπὸ κάτου ;...

—Ὄχι. Κλεισμένοι οἱ δρόμοι ἀπ' ἐδῶ, ἀπ' ἐκεῖ, ἀπ' ἐκεῖ...

—Ὡς τὴ λεωφόρο...ὡς τὶς γέφυρες, ὡς τὸν ἠλεκτρικό...

—Γιὰ τὸν προσφυγικὸ συνοικισμό ; Ἔρευνες ; Ἔλεγχος; Ἀνθρωπομάζωμα ;

Ἀνθρωπομάζωμα. Τὴ νύχτα δὲν εἶχε γίνει μάχη. Εἶχαν ἔρθει πολλοί. Οἱ «δ ι κ ο ί μ α ς» δὲν ἦσαν ἐδῶ ν' ἀντισταθοῦνε.

Τὼρα οἱ χωροφύλακες, οἱ τσολιάδες, μὲ τὰ ὅπλοπολυβόλα, τὰ αὐτόματα, τὰ τουφέκια ἕτοιμα γιὰ «δράση» γύρναγαν ἀπὸ θύρα σὲ θύρα.

—Οἱ ἄντρες ἔξω. Στὸ γήπεδο τῆς λεωφόρου...

—Κύριε—εἶχα ρωτήσει κι' ἐγὼ ἀτημέλητος, ἀλαφιασμένος, σκύβοντας ἀπ' τὸ παράθυρο—Κύριε τί πρόκειται νὰ γίνει ;

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ ὅπλο χαχάνισε.

—Ἔβγα ἔξω, μοῦ εἶπε.

—Μήπως κάνετε λάθος ; Μήπως τὸ τετράγωνο τὸ δικό μας ἐξαιρεῖται ;

—Τίποτε δὲν ἐξαιρεῖται...

—Μὰ πῶς αὐτό, Κύριε ; Δὲ βλέπετε ποιοὶ εἴμαστε σὲ τούτη δῶ τὴ γωνιά ; Νοικοκυραῖοι, σοβαροί, ἀστοί, τακτοποιημένοι, μὲ τοὺς κήπους μας, τὶς γλάστρες μας, τὰ κοτέτσια μας, μὲ τὶς μάντρες, τὰ κιγκλιδώματά μας, τὰ μαρμαρένια σκαλοπάτια στὶς εἰσόδους μας ; Μικρὲς ἐπαύλεις φροντισμένες, μὲ στέγες ὄμορφες κι' ὄμορφες βεράντες, μπερντεδάκια στὰ παράθυρα... κι' ἐξ ἄλλου : ὅλοι γνωστοί, ἥσυχοι, μυαλομένοι, νομοταγεῖς...Τὰ χαρτιά μας ἐν τάξει, μεταφρασμένα γερμανικά, μὲ σφραγῖδες καὶ ὑπογραφές. Τὸ μέτωπό μας ἄσπιλο, ἡ στάση μας παραδειγματική. Μήτε ἴχνος ὅπλου σπίτι μας, μήτε ἔντυπο παράνομο, μήτε ραδιόφωνο ἀσφράγιστο. Στοὺς τοίχους ἔξω, σβύνουμε τὰ γράμματα κάθε μέρα. Καὶ γιὰ τὴ συσκότιση, ἄν πεῖτε... Ὡς ἐκ περισσοῦ ἔχουμε σειρὲς ἀπὸ τὸ «Σύνθημα» πάνω στὸ γραφεῖο μας· ἔχουμε καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Χίτλερ... Καὶ δὲν ἀρκεῖ ; μειδιᾶμε, χαιρετᾶμε τοὺς γερμανοὺς στρατιῶτες, ποὺ περνᾶνε ἀπ' ἐδῶ... Μήπως ὑπάρχει ἀνάμεσά σας—Κύριε χωροφύλακα—κάποιος ἀπ' τοὺς γερμανοὺς ποὺ περνᾶνε ἀπ' ἐδῶ ;...

Νὰ πας ; Νὰ μὴν πᾶς ; Καὶ σὲ ποιὸν νὰ τὰ πεῖς τώρα, τούτη τὴ στιγμή, ἀμέσως ; Μὲ ποιὸν νὰ συνεννοηθεῖς, νὰ συζητήσεις ; πῶς νὰ κατατοπισθεῖς ;

Ἑτοιμαζόμουν γρήγορα. Ἡ ἐμφάνιση πρὸ πάντων —σκέφτηκα—ἡ ἐμφάνιση εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Κοντοστάθηκα ἀρκετὰ γιὰ νὰ διαλέξω τὸ λαιμοδέτη. Σταχτί ; Κόκκινο, Πρᾶσινο ; Πράσινο : ἕνα ὡραῖο πράσινο· οὔτε πολὺ σκοῦρο οὔτε ἀναιδέστατα ἀνοιχτό. Χρῶμα σοβαρό, συμμαζεμένο, εὐγενικώτατο.

Ἀλλὰ—ἔλεγα—δὲν μπορεῖ νἆναι τίποτε γι' ἀνησυχίες. Θὰ δείξουμε τὶς ταυτότητες, θὰ χαμογελάσουμε στοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἐλέγχου, θὰ δοῦνε, θὰ καταλάβουν ἀμέσως ποιοὶ εἴμαστε, ποιὰ θέση ἔχουμε στὴν κοινωνία. Ἴσως βρεθεῖ κάποιος γνωστός. Ἕλληνες τῶν «Ταγμάτων» Ἕλληνες ἀξιωματικοί, Ἕλληνες τέλος πάντων ! Θὰ βοηθᾶνε...Εἶναι ἕνα μέτρο γενικό...χρειάζεται ψυχραιμία, αὐτοπεποίθηση καὶ διάβολε, ἀντρισμός !Ἀξιοπρέπεια !.

Τὸ σκουλίκι δὲν εἶχε ἀκόμη ξεμυτίσει μέσα μου καθὼς ἔπερνα τὸ δρόμο.

Στὶς ξώθυρες, στὰ πεζοδρόμια εἶχαν μαζευτεῖ οἱ γυναῖκες, τὰ παιδιά, τὰ κορίτσια. Ἀραιὰ, ἀραιά, λιγοστοί, βάδιζαν πρὸς τήν κατεύθυνση ποὔπρεπε ὅλοι νὰ πάρουμε, οἱ ἄντρες τῆς γειτονιᾶς.

—Πηγαίνουμε ;...

—Πηγαίνουμε.

—Νὰ περιμένουμε ; Νὰ δοῦμε τί γίνεται; Ξαίρετε τίποτε ;...

—Τίποτε.

Προχωρούσαμε, ὁ καθένας χώρια-χώρια, σιγά. Στὶς γωνιές, ἀπ' ἐδῶ, ἀπ' ἐκεῖ, ὁλοένα ἐμφανίζονταν οἱ «ἔνοπλοι», ποὺ ἀπειλοῦσαν. Ρωτοῦσαν βίαια, ἄγρια, μὲ μῖσός τὶς γυναῖκες :

—Βγῆκαν οἱ δικοί σας ;

—Ναὶ γιέ μου, ναὶ μάτια μου .. Πήγανε, πηγαίνουν παλληκάρι μου...

Τὸ παλληκάρι καμάρωνε, βάδιζε βαρειά, ἔδειχνε στὸ σύντροφό του ποῦ τάχα ἔπρεπε νὰ προχωρήσουν.

—Θὰ γίνει ἔρευνα... Ἀλλοίμονο σ' ὅποιον κρυφτεῖ !...

Ποιὸς νὰ κρυφτεῖ ; Τί νὰ κρυφτεῖ ; Θάρρος χρειάζεται... (Ὄχι : τὸ σκουλίκι δὲν εἶχε ἀκόμη ξεμυτίσει).

Βήματα παρέκει εἶχαν μαζευτεῖ κοπέλλες ἀναμαλιασμένες, ἀγριεμένες, ὠχρές. Μιὰ ἀπὸ δαῦτες εἶχε πιάσει τὴ μέση τοῦ δρόμου. Τὴν εἶδα νὰ χειρονομεῖ μὲ θυμό. Τὰ λόγια της ἦσαν σὰν προσταγὴ καὶ σὰν παράκληση.

—Μήν πάει κανείς !.. Γυρίστε πίσω !... Στὰ σπίτια σας !... Μὴν προχωρεῖτε !... Οἱ γερμανοὶ !.. Θὰ σᾶς σκοτώσουνε !...

—Γιατί κορίτσι μου ; Πῶς κάνεις ἔτσι ; Τί εἶναι αὐτὸς ὁ φόβος, τούτη ἡ ἀγωνία ; Τὸ κακό, τὸ χαμό μας ζητᾶς ; Ἐπανάσταση θὰ κάνουμε ἐμεῖς ; Τί εἴμαστε ἐμεῖς ; Δίχως ὅπλα, δίχως «θέληση», δίχως ὁδηγοὺς ἐνάντια σ' ἁρματωμένα θηρία, τὰ δικά μας καὶ τὰ ξένα ;...

—Μὴν πᾶτε. .Μὴν πᾶτε.,.Μὴν πᾶτε .. Παρακαλοῦσε ἐκείνη κι' εἴχαμε ὥστόσο προσπεράσει. Πίσω, ἀπ' τοὺς πλάγιους δρόμους, ἔρχονταν κι' ἄλλοι.

Ναί, πραγματικά, τὶς εἴχαμε δεῖ στὶς μάχες τοῦτες τὶς κοπέλλες, κλεισμένοι σπίτι μας, ὅταν ἀπ' ὅλες τὶς γωνιὲς γύρω, ὁλόγυρα μάχονταν τὰ «π α ι δ ι ά», οἱ «δ ι κ ο ί μ α ς», γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸ πέρασμα στοὺς «γερμανοτσολιάδες». Λίγο ποὺ κόπαζε τὸ τουφεκίδι, τὸ κροτάλισμα τοῦ πολυβόλου, βγαίνανε ξάφνου αὐτὲς δυὸ—δυο ἢ χώρια ἡ κάθε μιὰ καὶ διάβαιναν ἀτάραχες καταμεσὶς τὸ δρόμο, λὲς δὲ συνέβαινε τίποτε, λὲς δὲν εἶχαν ἀκούσει τὸ κακό. Πολεμοφόδια στὶς σάκκες, σύνδεσμοι, σταλμένες γιὰ νὰ δοῦνε, νὰ ἀνιχνέψουν. Ἀρραβωνιαστικές, γυναῖκες, ἀδελφὲς ἐκείνων, ποὺ ἀντιστέκονταν... Μὰ σήμερα δὲν ἔγινε τίποτε· σήμερα τὰ «π α ι δ ι ά», οἱ «δ ι κ ο ί μ α ς», δὲ φάνηκαν. Κάπου ἀλλοῦ θὰ βρίσκονται· θά 'χαν εἰδοποιειθεῖ· θὰ ξαίρανε ἀπὸ πρίν.. Μᾶς ἄφησαν ἐμᾶς τοὺς ἄλλους ἀπροστάτευτους, χαμένους, νὰ βολευτοῦμε μόνοι μας. Καὶ γιατὶ νὰ φοβόμαστε ; Ἐμεῖς δὲν εἴχαμε πολεμήσει, δὲν εἴχαμε πιάσει ποτὲ—ὁπλισμένοι—τὶς γωνιὲς τοῦ δρόμου, δὲν τολμήσαμε νὰ 'μαστε ἀνάμεσά στοὺς «μάχημους»...Στὴν «ὀργάνωση» λές ; Ἄ ναί ! Στὴν «ὀργάνωση».. (Κρυφὲς συγκεντρώσεις πότε στό 'να σπίτι, πότε στ' ἄλλο σπίτι, φοβισμένοι, ν' ἀκούσουμε τὸν καθοδηγητή, τὰ νέα, τὰ συνθήματα, νὰ διαβάσουμε τὸν «τύπο», νὰ πάρουμε τὶς ὁδηγίες, νὰ ποῦμε τὴ γνώμη μας, νὰ δουλέψουμε, νὰ βοηθήσουμε μὲ ἔργο, μὲ διαφώτιση, μὲ κατήχηση. Συνωμότες, δεμένοι μεταξύ μας μὲ κάτι πιὸ ἱερό, πιὸ δυνατὸ ἀπὸ ὅρκο : τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν Πατρίδα, τὴ λαχτάρα γιὰ τὴ λευτεριὰ καὶ τ' ὄνειρο, τὴν πίστη γιὰ τὴν νέα, τὴν ἀληθινὴ πιὰ κοινωνία, ποὺ θὰ 'βγαινε μιὰ μέρα ἀπὸ τούτην τὴν ἀνθρωποσφαγή...). Στὴν ὀργάνωση βέβαια, ἀπὸ καιρό... Ἀλλά.. μᾶς ἤξαιρε κανείς ; Μᾶς εἴδανε γνωστοὶ ἢ ἄγνωστοι ποτέ ; Πιάστηκε ὡς σήμερα δικός μας ; Μήτε ὑποψία δὲ δίναμε, μήτε «φακέλλους» εἴχαμε. Στὴν ὀργάνωση, ναί : σὰν Ἕλληνες, σὰν ἄνθρωποι, σάν τόσοι—χιλιάδες, μυριάδες—ἄλλοι. Κι' ὥστόσο δὲν ξαίρουμε κανένα· κανένα δὲ μαντεύαμε ὀργανωμένο ξένο ἢ ἁπλᾶ γνωστό, καὶ στοὺς περισσότερο δικούς μας—ἀκόμη—ἐπιφυλακτικοί, ὡς ποὺ νὰ μᾶς ἔδιναν αὐτοὶ σημεῖο πῶς—γιατὶ ὄχι ;—κάτι μπορούσαμε—δειλά, ἀόριστα, συγκρατημένα—νὰ τοὺς ποῦμε ..

Λοιπὸν στὸ «μπλόκο» κίνδυνος νὰ πιαστοῦμε δὲν ὑπῆρχε. Νοερὰ ἔλεγα : Πέντε—ἕξη, τὸ πολὺ ἑφτὰ ἄνθρωποι μὲ ξαίρουν. Τότε ποὺ μὲ πιάσανε οἱ γερμανοί, μήτε νύξη κάνανε οἱ ἀνακριτές, μήτε ὑποψία, μήτε ἴχνος σκέψης πῶς μποροῦσα νά 'μαι ἔνοχος, τοὺς πέρασε ἀπ' τὸ νοῦ. Φυλάχτηκα, φυλάχτηκαν, συντηριτικοὶ μὲ ὑποχρεώσεις, βάρη, οἰκογένειες, παιδιά, σκοτοῦρες, οἱ ἄλλοι τῆς ὁμάδας... Αἴ, βέβαια : κάποιος ἀπ' αὐτοὺς θά 'χει ριψοκινδυνέψει, θά 'χει ἐκτεθεῖ κάπως περισσότερο ἀπ' τοὺς ἄλλους· θά 'χει βρεθεῖ σὲ κύκλο μεγαλύτερο, πιὸ ὑπεύθυνο —δὲ λέω—ἀλλὰ ὥς χθὲς τίποτε ἀνησυχαστικὸ δὲν εἶχα μάθει γιὰ κανένα. Ἐρημία. Τὸ κακὸ τό 'χει κανεὶς μέσα του. Κάθεται καὶ κλώθει. Βλέπει κινδύνους ζερβά, δεξά, πίσω, μπρός, παντοῦ· στὸν ὕσκιο καὶ στὸ φῶς, τὴ μέρα καὶ τὴ νύχτα, στὸ ξύπνιο καὶ στὸν ὕπνο του. Φτιάχνει, καλεῖ μονάχος τοὺς ἐφιάλτες· τοὺς ντύνει μὲ τὴ φαντασία του. Βλέπει στοιχειά, βρυκόλακες, τέρατα καὶ θηρία, ὅπως τὸ φέρνει ὁ νοῦς του κι' ἔτσι ποὺ θέλει νὰ τὰ πλάθει. Ὁ φόβος, ἡ ταραχή, τὸ συναίσθημα τῆς ἐνοχῆς ἀκόμα εἶναι πλάσματα δικά μας. Δημιουργοῦμε ἀπ' τὸ τίποτε, λές, μᾶς σπρώχνει μιὰ ἡδονὴ νὰ παιζουμε μὲ τὸν ἑαυτό μας. Ἡσυχία Τὴ στιγμὴ ποὺ τά 'λεγα αὐτά, ἕνας βιαστικὸς πέρασε κοντά μου.

—Καλημέρα—μοῦ λέει—ξαίρετε τί θὰ γίνει ;

—Δὲν ξαίρω, ὄχι...Ἔλεγχος φαντόζομαι..

—Ἔλεγχος ;...—καγχάζει—Χαϊδάρι.—Χαϊδάρι ;!!..

—Μμ,..—καὶ προχωρεῖ. Εἶναι δυνατό ; Ἐρημία !

Κοκκινιά, Βύρων, Παγκράτι, Δουργούτι, Ἅη Γιάννης. Πρόσφατα, χθεσινά. Ἐκτελέσεις, σφαγές, καταστροφές, ἀποστολὲς στὴ Γερμανία. Ὅλον τοῦτον τὸ μῆνα ἐξάλλου μὲ τὴν προαίσθηση πῶς τ' ἀνθρωπομάζωμα θὰ γινότανε κι' ἐδῶ, λίγες μονάχα νύχτες εἶχα κοιμηθεῖ στὸ σπίτι μου... Ἐργάτες λοιπόν ; Ὅμηροι ; Θὰ μᾶς κρατήσουν γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν δίχως ἐμπόδιο τὴ φυγή τους; Ὅλοι τὸ ξαίρουμε πῶς ἤτανε νὰ φύγουν. Οἱ βούλγαροι εἶχαν τσακιστεῖ. Κατέβαιναν οἱ Ρῶσσοι...Ἀλλά...Διάβολε ! Χιλιάδες ! Εἴμαστε ! Κι' ὄχι ὅλοι «τοῦ λαοῦ», ἀπ' αὐτούς, ποὺ λένε «τοῦ λαοῦ»...Ξύπναγε μέσα μου ὁ ἀστικὸς προγονισμός μου. Ὄρθωνα σὰν τὸ σκαντζόχοιρο τὰ παρδαλά μου ἀγκάθια νὰ τρυπήσω, ν' ἀγκιστρώσω, νὰ πλήξω, νὰ λαβώσω τὸν ἀντίπαλο. Δὲν ἤμουνα «λαός» ! Ὄχι : δὲν ἤμουνα «λαός» !... Καὶ ποιοὺς εἴχανε πιάσει—παρακαλῶ—οἱ γερμανοὶ ὥς τώρα ; Τοὺς ξυπόλητους, τοὺς ρακένδυτους, τοὺς ὕποπτους ἀπὸ τὴν πρώτη μόνο ματιά. Αὐτοὺς ποὺ φωνάζανε μὲ τὰ «χωνιὰ» νύχτα, στοὺς δρόμους. Ποιοὺς εἴχανε στείλει ἀπάνω ; Ἐργατικούς, χειρόνακτες, ἀνθρώπους γιὰ βαρειὲς δουλειές. Ποιοὺς εἴχαν ἐκτελέσει ; Ὅσους ἔδειχνε ἡ «εἰδική».

Εἶπα : Εἶχα φροντίσει γιὰ τὴν ἐμφάνισή μου. Εἶχα δέσει ὄμορφα—φιόγγο—τὸν πράσινό μου λαιμοδέτη. Τίποτε νομίζω, δὲ μοῦ ἔλειπε... Ἄ ναί, ἕνα μονύελο ! Ἕνας μορφασμὸς κι' ἕνα μονύελο ! Θὰ ἤμουν τότε σὰ νὰ μὴν εἴμουνα ἐγώ !.

* * *

...Γονατισμένος χάμου κρατιέσαι πειθαρχικὰ στὴν πεντάδα σου. Σᾶς ἔχουν βάλει σὲ μακρυὲς σειρές. Ἀπὸ τὴ μιὰ σειρὰ στὴν ἄλλη, ἀρκετὴ ἀπόσταση νὰ

περιφέρονται οἱ φύλακες κι' οἱ ἐξεταστές. Ὅλοι μας μὲ τὸ μέτωπο στραμμένο πρὸς τὴ λεωφόρο. Ὅταν δίνουν τὸ πρόσταγμα «στροφὴ ἀριστερὰ» καθένας τῆς πεντάδας μὲ τὴν κίνηση βλέπει τὴ ράχη ἐκείνου, ποὺ βρισκόταν πρῶτα πλάϊ του. Σὰν ποικιλία εἶναι μιὰ διασκέδαση. Σκέφτεσαι πὼς ὁ ἄνθρωπος ποὺ κάθεται κοντά σου μπορεῖ νὰ εἶναι γραμμένος σὲ κατάλογο. Δὲν ἀποκλείεται νὰ' χει ὕποπτη δράση. Θὰ τὸν ξεδιαλέξουν ὅταν ἔρθει ἡ στιγμή μας. Οἱ φύλακες βαδίζουνε σιγὰ—σιγά. Τοῦτοι τῆς «ἀσφαλείας» κι' οἱ ἄλλοι οἱ δαρμένοι, οἱ βασανισμένοι ποὺ ὀφείλουν μὲ κάθε τρόπο νὰ βροῦν ἐνόχους. Παρατηρεῖς πὼς μονάχα παιδιὰ ξεδιαλέξανε ὥς τώρα, δεκάξη τὸ πολὺ εἴκοσι χρονῶν. Ὁ πρῶτος ποὺ ἐκτελέστηκε μπρὸς τὰ μάτια μας, κολλητὰ στὴ μάντρα δεξιά, ἄντρας ὥς τὰ τριάντα, ἔφταιγε ὁ ἴδιος. Εἶχε κρυφτεῖ Τὸν βρῆκαν καὶ τὸν φέραν μὲ σπρωξιὲς οἱ «ὁμόγλωσσοί μας». Μεσ' στὸν πανικό του ὠρύονταν καὶ χτυπιόνταν.

—Ὄχι παιδιά... Ὄχι ἀδέλφια!!..

—Τὸ Θεό σου !

Δὲ θέλησε νὰ μπεῖ κανονικὰ στὴ σειρά του ἀντιστέκονταν, μούγγριζε, ἔπεφτε καὶ σέρνονταν στὴ γῆ. Ἐνοχλήθηκαν γιὰ τὴν τάξη, οἱ γερμανοί. Διέταξαν νὰ τὸν στήσουνε στὸν τοῖχο. «Οἱ φύλακες τὸν χτύπησαν μὲ κοντάκια. Δὲν τὸν ἐκτέλεσαν ὅμως αὐτοί. Ὁ ξένος μὲ τὰ βαθουλωμένα μάτια, ἐκεῖνος που'χε προστάξει τὸ «ὀκλαδόν», τοῦ 'ριξε τὴν πρώτη βολὴ καθὼς ὁ πανικόβλητος πεσμένος χάμω ἄρπαζε κι' ἔσφιγγε καὶ φιλοῦσε οὐρλιάζοντας τὴν πελώρια μπότα του. Ἔπειτα ἀπ' τὸν πρῶτο ἀκολούθησαν σὲ λίγο δυὸ πυροβολισμοί. Τόσοι, πραγματικὰ ἀρκοῦσαν.

Ὅμως ἔλεγα γιὰ ἄλλα. Εἶναι στιγμὲς ποὺ ζητᾶς νὰ εἶσαι θεατής. Ἔστω θεατής, τοῦ ἑαυτοῦ σου. Κι' ὄχι πὼς δὲν ἔχεις τίποτε νὰ φοβηθεῖς. «Γιὰ νὰ δοῦμε» λὲς «μιὰ ποὺ μοῦ ἔλαχε τούτη ἡ περιπέτεια.—«Διαβάσαμε κι' ἀκούσαμε τόσα καὶ τόσα... Ἄλλο πρᾶγμα ὥστόσο νὰ συμμετέχεις—προσωπικὰ—ὁ ἴδιος...» Ἔχεις μιὰ ἀσυγκράτητη προθυμία (προθυμία — ξαναγράφω—) ν' ἀσχοληθεῖς μὲ τὰ κάθε λογῆς περιστατικὰ τῶν ὅσων βρίσκονται σιμά σου.

Ἐκεῖνοι, ποὺ ἐργάζονται στοὺς γερμανούς, καλοῦνται νὰ ξεχωρίσουν ἀπ' τοὺς ἄλλους. Ὅσοι εἶναι, ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ, μὲ πολιτικά, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δὲν πήγανε στὰ «τάγματα», ἐπίσης. Ἕνας συνταγματάρχης, ἀπ' τοὺς ἐπισήμους κατέφθασε πρὶν ἀπὸ λίγο μ' αὐτοκίνητο καὶ περιφέρεται τώρα μὲσ' στὸ ἀνθρωπομάζωμα. Φοράει στολὴ παράλογα ἄφθονη ἀπάνω του.

—Εἴλθα ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀξιωματικοὺς—μιλάει νευρικά.—Κύριοι μὴν ἀνησυχεῖτε! Κύριοι φροντίζω διὰ σᾶς...

Πολὺ σωστά : πρέπει νὰ φροντίσει γι' αὐτούς. Κι' ἄλλοι φροντίζουνε γι' ἄλλους.

Τὰ γράφω ἀνάκατα. Εἶναι εἰκόνες ποὺ μπερδεύονται σκηνές, ποὺ εἶχαν τότε μιὰ συνέπεια καὶ μιὰν ἀλληλουχία. Τώρα σωρεύονται στὰ κουρασμένα μάτια, κομματιαστές. Μὰ τὶ νὰ πεῖς καὶ τὶ νὰ ἐξιστορήσεις. Τὸ πιὸ θεαματικὸ ἦταν σὰν φάνηκαν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὶς προσωπίδες. Δηλαδὴ προσωπίδες κυριολεκτικὰ δὲν ἦσαν : ἕνα μαντήλι που'κρυβε τὸ πρόσωπο ἀπ' τὰ μάτια ὥς κάτου. δυὸ τρῦπες στὸ ὕψος τῆς μύτης γιὰ τὴν ἀναπνοή, ἕνα γερμανικὸ πιλίκιο βαθειὰ κατεβασμένο ὥς τὰ φρύδια. Γερμανικιὰ κι' ἡ στολὴ καὶ τὰ διακριτικὰ — λένε γύρω—τῶν *S. S.*

Πολλὰ πράγματα, διακριτικά, ὑπηρεσίες, σήματα, στολές, χρώματα καὶ τὰ παραγγέλματα καὶ τὰ λογῆς ὅπλα καὶ τοὺς βαθμοὺς τῶν ξένων, τὰ ἀγνοεῖς. Λεπτομέρειες, ποὺ δὲ σκέφτηκες νὰ ταξινομήσεις ἀνάμεσα στ' ἀπαραίτητα καθημερινά σου ἐφόδια. Ἔζησες πάντα μὲ μιὰ περίεργη κλίση νὰ γενικεύεις ἔννοιες, νὰ τὶς τοποθετεῖς ἄκαρπα σὲ μιὰν ὁλότελα ἀφθαίρετή σου συλλογὴ ἀπὸ ἀφηρεμένες ἀξίες. Ἔπρεπε ὥστόσο νὰ ἐνδιαφερθεῖς καὶ γιὰ τὰ πρακτικὰ καὶ γιὰ τὰ χρήσιμα. Καὶ δὲν ἀρκεῖ : ὥφειλες νὰ γνωρίζεις αἴφνης, περισσότερες ἀπ' τὶς τρεῖς γερμανικὲς λέξεις ποὺ μπορεῖς τώρα ν' ἀρθρώσεις... Περνάει πολὺ σιμά σου ἕνας ἀνθυπολοχαγὸς «δικός μας». Σιγυρισμένος· μπόττες κόκκινες καινούργιες· ψηλός· μὲ αὐτόματο, ποὺ τὸ κρατάει ἀστειευόμενος στοὺς ὤμους. Μιὰ ἀμυδρὴ ἐλπίδα, μιὰ αἴσθηση οἰκειότητας.

—Κύριε ἀνθυπολοχαγέ!...—ἡ φωνή σου τρέμει—Κύριε ἀνθυπολοχαγέ...

—Τί θές ;

—Κύριε...σᾶς παρακαλῶ...Εἶμαι...

—Καὶ τί σὰν εἶσαι ; Σοῦ 'κανε κανεὶς τίποτε ; Στρέφει ἀλλοῦ καὶ φεύγει.

Πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσεις : Κανεὶς δὲ σοῦ 'κανε τίποτε. Ὅσοι ἀπ' τὴν «ἀσφάλεια» περνᾶν μπροστά σου σὲ ἐξετάζουν καλά· λένε σὲ ὅλους τῆς πεντάδας : «ψηλὰ βρὲ τὰ κεφάλια ! Βγάλτε τὰ γιαλιά. Στὰ μάτια νὰ κοιτᾶτε...» Καὶ διαβαίνουν.

Οἱ ἄνθρωποι μὲ τὶς προσωπίδες—γερμανοί, λέω, θὰ 'ναι αὐτοὶ—δὲ φτάσανε σὲ μᾶς ἀκόμα. Ἀπ' τὴ μάντρα ἀριστερά, ὅπου σέρνουν ὅσους ξεδιαλέγουν, ἀκούγονται φωνὲς καὶ πυροβολισμοί.

—Τοὺς χτυπᾶνε καὶ τοὺς ἐκτελοῦνε.

Τούς χτυπᾶνε λοιπὸν καὶ τοὺς ἐκτελοῦνε. Τοὺς ἁρπάζουν ἀπ' τὰ μαλλιά, βάζουν τ' αὐτόματο στὸν κρόταφο, καὶ τοὺς ἐκτελοῦνε.

Ἡσυχία.

Ὁ διπλανός σου φοράει ἕναν ἄσπρο σκοῦφο. Εἶναι ἀρτεργάτης.

—Ἐμᾶς—λέει—θὰ μᾶς ἀφήσουν γρήγορα. Ἐμᾶς δὲ θὰ μᾶς πάρουν—καὶ ζητάει τσιγάρο.

Τὸν ἐχτιμᾶς, τὸν ὑπολήπτεσαι, τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, ποὺ θὰ τὸν ἀφήσουν γρήγορα. Ἔχεις τὴν αἴσθηση τῆς ἀσύγκριτα ἀνώτερης ἀνθρώπινης ὑπόστασής του. Ἡ ζωή του εἶναι πραγματική, ἀληθινή. δὲν τοῦ τὴν ἀμφισβητάει κανείς. Ὅλα τὰ ἔχει· ὅλα τ' ἀποκτάει : τὸ φῶς τοῦ ἥλιου, τὰ δέντρα, ποὺ φεύγουν μὲ τὸν ἀέρα, τὸ δρόμο, ποὺ σέρνεται καὶ δένει ἐκεῖ κάτου ἐπαύλεις, κήπους, αὐτοκίνητα, μάντρες, λουρίδες οὐρανοῦ...Κι' ὄχι μονάχα αὐτά ; ὁρίστε τὸ σπίτι του. Τὸ δωμάτιο· ἡ στρωμνή· τὸ κάθισμά του. Κι' ἡ στοργὴ κι' ἡ ὁμιλία τῶν ὅσων λέγονται «δικοί του».

Δικοί του. Δικοί σου. Δικοί μου...

«Ἀγαπητή μου : μὴν ἀνησυχεῖς γιὰ μένα. Μὴ στεναχωριέσαι. Τὸ νοῦ σου στὰ παιδιά. Τὸ νοῦ σου στὸ σπίτι. Ὅτι ἔγινε ἤτανε νὰ γίνει. Θὰ τὰ ὑποφέρω ὅλα. Θὰ φανῶ δυνατός. Δὲν ἐλύγισα μήτε θὰ λυγίσω. Ἡ ζωή μου δὲν εἶναι τίποτε. Μυριάδες, ἑκατομμύρια ἄνθρωποι πεθαίνουνε σ' ὅλον τὸν κόσμο γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό...»

«Μάννα, Πατέρα, Ἀδέλφια. Σκέφτουμαι ἐσᾶς μονάχα. Ἂν χαθῶ—ποὺ θὰ χαθῶ—μήτε καϋμὸ καὶ μήτε θλίψη...».

Ἡ συγκίνηση σὲ συνεπαίρνει καὶ καθηλώνει τὴ σκέψη σου.

Ὑπάρχει λοιπόν κάτι, ποὺ δένει τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους. Δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ ποθεῖς τώρα μὲ λαχτάρα καὶ τρόμο : ἡ ζωή, ἡ συναίσθηση τῆς ζωῆς, ἡ βεβαιότητα πὼς ζεῖς καὶ πὼς θὰ ζήσεις ἔστω κι' ἂν σὲ πάρουν, ἂν σὲ ξαποστείλουν στὸ βορρᾶ,ἢ ἄλλες χῶρες, ἀνδράποδο, σκέλεθρο δίχως ὄνομα. Ἂς σοῦ χαρίσουν τὴ ζωή, ἂς σοῦ δηλώσουνε ἐπίσημα μὲ σφραγίδες καὶ ὑπογραφὲς πὼς θὰ ζήσεις. Ὄχι, δὲν εἶναι αὐτό. Εἶναι οἱ ἄ λ λ ο ι, ποὺ φεύγουν...Εἶναι οἱ ἄ λ λ ο ι, οἱ δικοί σου ποὺ χάνονται. .

Τί νὰ συζητάει καὶ νὰ πελαγοδρομεῖ κανείς. Ὑπάρχει τόση κακία σ' αὐτὴ τὴ γῆ Ἀπ' ἐκεῖ πρέπει ν' ἀρχίσεις. Χάμου εἶναι πετραδάκια, ἄμμος, ἀραιὰ-ἀραιὰ ξερό, πατημένο χορτάρι. Τὰ μυρμήγκια κάνουν τὴ δουλειά τους. Τρέχουν γρήγορα μὲ φροντίδα καὶ περίσκεψη. Εἶναι τόση ἡ ἀπασχόλησή τους, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν σχέδιο, νὰ ἐπιδιώκουνε σκοπό, νὰ μὴν ἔχουν καλὰ μελετημένη τὴν ἐργασία τους. Ὅλα ρυθμίζονται ἀπὸ κάποια ἀνάγκη, ποὺ καταστρώνει καὶ σχεδιάζει τὶς λεπτομέρειες ἀπὸ πρίν.

Ἕνας ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν προσωπίδα πλησίασε καὶ στέκεται στὴν πλαϊνὴ πεντάδα. Ζητάει μὲ νεῦμα τὴν ταυτότητα ἀπ' τὸ δεύτερο ἀριστερά.

—Ἐγώ ;—ρωτάει αὐτὸς μὲ φόβο.

Ὁ προσωπιδοφόρος ἐπαναλαμβάνει τὸ νεῦμα. Δὲ μιλάει. Βλέπω τὸ χέρι του καθὼς κρατάει τώρα τὸ μικρὸ χαρτονάκι. Ἕνα χέρι λεπτό, εὐγενικό, περιποιημένο, ἁπαλό, ποὺ σοῦ ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη. Ξέρει νὰ πιάνει μ' εὐπρέπεια, μὲ χάρη—πὲς—μὲ κομψότητα. Πολιτισμένο, ἀνθρώπινο, γ ν ω σ τ ό· (Χειραψίες· χαιρετισμοί· οἰκειότητες... «Σᾶς παρακαλῶ...σᾶς παρακαλῶ...σᾶς παρακαλῶ...».)Τὸ ἴδιο τοῦτο χέρι ἐπιστρέφει στὸν πελιδνὸ κάτοχό της τὴν ταυτότητα (τὰ μάτια φτερούγισαν καὶ τ' ἀραχνιασμένα σκοτάδια σκορπᾶνε πάνω σὲ μιὰ μακρινὴ χρωματιστὴ διαφήμιση). Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν προσωπίδα δὲ στέκει σὲ μᾶς· πάει νὰ προσπεράσει.

—Ἄ ! Ὄχι ! ἀποφασίζω.

—Χέρ...Χέρ...Μπίτε... (γερμανὸς—ἐπιμένω—εἶναι).—Τὸ εὐγενικὸ χέρι στρέφεται ἀπορώντας καὶ ρωτάει συγκαταβατικά. Γονατιστὸς προτείνω κάποιο ἐπίσημο γιὰ τὸ ἄτομό μου χαρτὶ μὲ μετάφραση ἀπὸ κάτω.

—Μπίτε, ἐπαναλαμβάνω.—Τὸ πέρνει τὸ στριφογυρίζει, διαβάζει τὸ ἑλληνικὸ κείμενο.

—Καλὰ—λέει στὴ γλῶσσα μας.

Α ! ναί ! Καλά ! Θαυμάσια μάλιστα! Γελάω ἐνδόμυχα ποὺ τὸν πῆρα γιὰ ξένο. Ἕλληνας εἶναι, μεταμφιεσμένος. Ἄνθρωπος ποὺ μας ξέρει κι' ἴσως τὸν ξέρουμε. Τῆς συνοικίας, τῆς γειτονιᾶς. Κι' ὄχι τυχαῖος.

(Τὸ χέρι !...).

Ἡ ἀγωνία τριβελλίζει τὴ σάρκα, τὰ μάτια, τ' αὐτιά. Μακρινός, ἀτάραχος ὁ οὐρανός. Ὅπως χθές, ὅπως πάντα. Τὸ φῶς. Ὁ ἀγέρας, ποὺ ἐπιμένει νὰ φεύγει πρὸς τὰ πάνω χτυπώντας με σύριζα. Τὰ δέντρα. («...Γιὰ δές, γιὰ δὲς πόσοι μαζεύτηκαν στὸ γυμνὸ τοῦτο γήπεδο καὶ κάθονται ὥρες κατάχαμα... Γιὰ δὲς καὶ τοὺς ἄλλους, ποὺ πηγαινοέρχονται. Τί παιγνίδι ἄραγε νὰ παίζουνε, οἱ ἄνθρωποι ;...») Τί νὰ λένε, τί νὰ ξέρουν οἱ φλύαρες φυλλωσιὲς μιᾶς χρονιᾶς ;...

Ἐμεῖς τὰ ἔχουμε περιγράψει καὶ ταξινομήσει κάτι παρόμοια περιστατικὰ ἀφ' ὅτου γράφουμε τὴν ἱστορία μας. Ἔχουμε σύστημα στὴ δουλειά μας καὶ μᾶς βοηθάει ἡ μνήμη. Ἀπ' τοὺς παληοὺς αἰῶνες, ἀπ' τοὺς καιροὺς τῶν καιρῶν συλλέγουμε ὑλικὸ καὶ μαρτυρίες. Σφαγὲς κι' ἀνθρωπομαζώματα, δολοφονίες βασανιστήρια, ξεριζώματα, προδοσίες. ἀγριότητες, ἐπιδρομές, πυροπλήσεις σταυρώσεις, καταστροφές, λεηλασίες, αἵματα, θηριωδίες, ἀνάκατα μὲ κατακτητὲς παρελάσεις, τελετὲς καὶ μετάνοιες «ἐν σάκκω καὶ σποδῷ.» Ἔξη χιλιάδες χρόνια ἡ σάρκα ξεσχίζεται μὲ νύχια, μὲ σίδερα, μὲ φωτιά. Λὲς πολεμᾶμε νὰ τῆς δώσουμε ἄλλο σχῆμα.

Οἱ ὧρες περνᾶνε...

...Τὰ χρονικὰ τῆς ἐποχῆς λένε ἢ θὰ ποῦν βέβαια καταλεπτῶς τὸ πῶς καὶ τὸ γιατί. Τ' ἀπίστευτο μήνυμα ὥστόσο ἔφτασε σὲ μᾶς ξαφνικὰ. «Πεντακόσιους μόνο θὰ πάρουν».

«...Κανένα. Τὸ σχέδιο ἄλλαξε...» «Θὰ μᾶς ἀφήσουν ;» «Θὰ μᾶς ἀφήσουν»

«Ἡ πρώτη σειρά, ποὺ ξεκίνησε διαλύθηκε στὸ δρόμο»... «Δὲν εἴμαστε γιὰ πάνω». Γέφυρες τινάζουνται. Νικηφόρες στρατιὲς κατεβαίνουν. Στὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα μας, οἱ ἀντάρτες πιάνουν τὶς διαβάσεις... Ἡ ὑποχώρηση κινδυνεύει...

Σ' ἕνα βιαστικὸ μπερδεμένο πρόσταγμα, τιναχτήκαμε ὄρθιοι. «Οἱ γερμανοὶ δὲν εἶναι ἱκανοποιημένοι. Πολλοὶ ἀπ' ὅσους ζητοῦσαν ξέφυγαν...» «Πόσους σκότωσαν ; Δεκαεννιά ; Εἰκοσιδύό ;...Καὶ τί ἦσαν οἱ πολυβολισμοί ; Τὰ τρεχάματα ;». —«Ἔ ! τί στέκεστε ; Φευγᾶτε !...Μᾶς ἄφησαν ! Μᾶς ἄφησαν !» «Ἡσυχία ! Μὲ τάξη !..,»

Τ' αὐτοκίνητα κινοῦνται στὴ λεωφόρο. Οἱ ἄντρες πού 'ναι ντυμένοι μ' ἑλληνικὲς στολὲς καὶ μιλᾶν τή γλῶσσα μας, οἱ «δικοί μας» (λὲς κι' εἶναι τῆς φυλῆς μας) αὐτοὶ πού 'χαν ἔρθει νὰ μᾶς πάρουν ἀπ' τὰ σπήτια μας, μαζεύονται τώρα στὴ διαταγὴ τῶν ἀξιωματικῶν ποὺ τοὺς ὁδηγᾶνε : Ἕνας κοντόσωμος μὲ ψαλλιδισμένο κόκκινο μουστάκι, δίχως ἀμπέχωνο, μὲ τὸ πιλίκιο κοσμημένο μὲ χρυσὰ στὸ γεῖσο. Ἕνας ἄλλος χοντρός, μελαψός, σὰ λυσσασμένος.

(«Προσέχετε ! Δὲ θὰ τὴν ξαναγλυτώσετε φτηνά !»). Οἱ κύριοι ἀνθυπολοχαγοί. .οἱ κύριοι ὑπολοχαγοί...οἱ ὁπλίτες...

Ὅλα αὐτὰ εἶναι λόγια : λόγια χαμένα μίλιστα. Ἡ βεβαιότητα τώρα πὼς ζεῖς εἶναι πιὸ δυνατὴ κι' ἀπ' τὸ μῖσος. Οἱ ὁπλίτες, δικοί μας, ξένοι, ἀδιάφοροι πέρνουν τὸ δρόμο τους. Ἐκεῖ, στὴ σειρά, βῆμα σημειωτό : ἕνα, δύο-ἕνα, δύο. Ρυθμικὰ πιστοποιοῦνε πὼς εἴμαστε ἐλεύθεροι. Στὸ σπίτι μας ! Στοὺς δικούς μας ! Οἱ γυναῖκες στὶς γωνιές, στὰ παράθυρα, στὶς ξώθυρες, κρυμμένες ὥς τούτην τὴ στιγμή, ξεμαλλιασμένες, ἀγριεμένες, μὲ μάτια ἔκπληκτα, μᾶς λένε κι' αὐτὲς πὼς ὑπάρχουμε ἀκόμα.

—...!

—...!

—Μάννα ! Γυναίκα ! Παιδί μου ! Πατέρα ! Ἀδελφή !...

* * *

Ἔλεγα ἀρχίζοντας γιὰ τὸν ἄγνωστο ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες μὲ εἶχε σταματήσει. Τὶς προηγούμενες φορὲς μὲ συνώδευε σὰ σκιά. Δὲν εἶχα κατορθώσει νὰ βεβαιωθῶ ἂν ἦταν πραγματικὰ «κάποιος». Τὴν τελευταία ὅμως, εἰρωνικὰ τάχα, μὲ τσακισμένη φωνή, μοῦ μίλησε γιὰ τὶς 28 Αὐγούστου,..

—Δὲ μοῦ λέτε σᾶς παρακαλῶ—τοῦ εἶπα τότε, καὶ τὰ θυμᾶμαι καλὰ τὰ λόγια μου—δὲ μοῦ λέτε σᾶς παρακαλῶ τὶ ζητᾶτε ἀπὸ μένα ;—Τὸν κοίταξα κατὰ πρόσωπο προσπαθώντας νὰ δῶ τὰ μάτια του, νὰ διακρίνω στὴ φυσιογνωμία του, κάτι γνώριμο, ποὺ θὰ μὲ καθησύχαζε. Θὰ φανεῖ βέβαια ἀλλόκοτο ἀλλὰ μήτε μάτια μπόρεσα ν' ἀντικρύσω, μήτε πρόσωπο συγκεκριμένο. Κι' ὅμως εἶχα ἕναν ἄνθρωπο ἀληθινό, κοντά μου.

—Ἤθελα νὰ σᾶς τὸ βεβαιώσω—ἀπάντησε.—Κι' ἄλλοτε προσπάθησα νὰ σᾶς σταματήσω, μὰ ξεφύγατε. Αὐτὸς σᾶς ἔσωσε.

—Ποιός ;

—Ὁ πράσινός σας λαιμοδέτης.

—Ὁ...; Καί...Κι' ἐσεῖς ποιὸς εἶστε ;

—Μὲ γνωρίζετε.

—Σᾶς γνωρίζω ;

—Ἀπ' τὴν πρώτη φορὰ ποὺ σᾶς συνάντησα.

—Ὄχι—ἐπέμεινα.

—Ἐξ' ἄλλου—συνέχισε αὐτὸς—δὲ σᾶς λέω τίποτε ποὺ δὲν τὸ ξέρετε ὁ ἴδιος.

Θύμωσα.

—Ἀκοῦστε ἐδῶ. Εἶμαι ἄνθρωπος φιλήσυχος καὶ τοῦτες τὶς μέρες τῆς πρόσφατης ἀπελευθέρωσής μας, τὶς χαίρουμαι καὶ τὶς ζῶ εἰλικρινά, πλέρια, μ' ὅλην τὴν ψυχή μου. Δὲν μπορῶ νὰ μαντέψω τὶ συμβαίνει μὲ σᾶς...Λυπᾶμαι...

—Μὴ λυπᾶστε. Σᾶς καταλαβαίνω. Ζητᾶτε νὰ τινάξετε ὅλους τοὺς παληοὺς ἐφιάλτες ἀπὸ πάνου σας..

—Τοὺς τίναξα, κύριε ! Δὲν ὑπάρχουν ἐφιάλτες. Κινιέμαι, κι' ἀναπνέω, καὶ μιλάω καὶ γελάω ὅπως θέλω.

—Ναί, ναί. Συμφωνῶ. Λυτρωθήκατε ἀπ' ὅλα. Ἡ συζήτηση μὲ τρόμαζε κι' ἡ παγερὴ αἴσθηση ἀπαίχθειας κι' ἀηδίας μὲ εἶχαν σύγκορμα τυλίξει. Ἤθελα νὰ φύγω.

—Τὴν πρώτη φορὰ—ξανάρχισε ἐκεῖνος—ἦταν σὰ νὰ ξαφνιαστήκατε καὶ σταματήσατε λίγο. Δὲ δεχτήκατε κἂν πὼς ἤμουν ἐγώ. Τὴ δεύτερη καὶ τὴν τρίτη τὸ νοιώσατε καλά. Μὲ κοιτάξατε μάλιστα ὅπως πολεμᾶτε νὰ μὲ κοιτᾶξτε τώρα. Ἀπόψε..

—Τέλος πάντων—λέω—μπορεῖ νά 'ναι ὅπως θέλετε. Λίγο μ' ἐνδιαφέρει. Δὲ σας γνωρίζω.

Τότε—ἀκριβῶς τότε—ὁ ξένος σήκωσε πρὸς τὸ πρόσωπό του σιγά, ὅπως κάνεις ἄθελα γιὰ νὰ διώξεις μιὰν ὑποθετικὴ σκιὰ μπρὸς ἀπ' τὰ μάτια σου, τὸ χέρι. Ἕνα χέρι λεπτό, εὐγενικό, περιποιημένο, ἁπαλό, ἀνθρώπινο, γ ν ω σ τ ό.

Ἔτσι εἶναι : βλέπεις ὅτι σέρνεις μέσα σου. Μάτια καὶ πρόσωπρ δὲν εἶχα δεῖ. Τὸ χέρι ὅμως... Τὸ χέρι...

Ζήτησα νὰ σαρκάσω.

—Μὰ ἐσᾶς—παρατήρησα—ἔμαθα πὼς σᾶς σκοτώσανε σὰ σκυλί.

—Τὸ φαντάζομαι.

—Καὶ πῶς τολμᾶτε ;

—Δὲν εἶναι εὔκολο νὰ ἐξαφανιστεῖ κανεὶς ὁλότελα.

—Δηλαδή...συγγνώμην ! Ἴσως εἶναι ἡ ταραχή μου : δὲν καταλαβαίνω. Ὑπάρχετε ἢ δὲν ὑπάρχετε ;

—Ὑπάρχω...ὑπάρχω...Θυμᾶστε τὰ λόγια σας ; «Χέρ... Χέρ ..Μπίτε...» δὲν μπορούσατε νὰ πῆτε καμμιὰν ἄλλη λέξη ;

—Οὔτε μιά. Ἀργότερα ἔμαθα πὼς καὶ τὸ «μπίτε» ἔχει διαφορετικὴ σημασία ἀπ' αὐτὴν ποὺ νόμιζα. Πίστευα πὼς δὲν εἴσαστε δικός μας.

—Γιατί ; Τὸ μαντήλι μᾶς ἔκρυβε τὸ πρόσωπο γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἀνακαλύψετε. Δὲ θὰ ὑπῆρχε λόγος νὰ τό 'χουν οἱ γερμανοί.

—...Σωστά... σωστά... Καὶ λοιπόν ;..

—Λοιπὸν ἐγώ, ναί.... Ἐγὼ μάντεψα γιατὶ φορούσατε τὸν πράσινό σας λαιμοδέτη.. Μάντεψα τὴ μεταμφίεσή σας...

—Ὄχι —διαμαρτύρουμαι—Δὲ μεταμφιέστικα. Δὲν κινδύνεψα μήτε στιγμή.

—Κινδυνέψατε καὶ σᾶς προστάτεψα.

—Ὄχι—Ἐπαναλαμβάνω μὲ πεῖσμα.—Ζητᾶτε τώρα ἐκδούλεψη... Κάθουμαι καὶ σας μιλάω...Καὶ μὲ τὸ «σεῖς»...

—Μὴ σᾶς πειράζει αὐτό, μήτε μᾶς βλέπει, μήτε μᾶς ἀκούει κανείς. Ἄλλωστε φορᾶμε πάλι κι' οἱ δυό μας, ἔτσι ποὺ πηγαίνουμε, τὶς προσωπίδες μας.

—Παίζεται μὲ τὰ λόγια. Ἐσεῖς ναί. Δὲν μπορῶ ἀκόμη νὰ σᾶς δῶ καλά. Εἶναι σὰ νὰ βλέπω μονάχα τὸ χέρι σας. Ἐγὼ ὅμως... Ποιὰ προσωπίδα ;

—Μὰ τὴν ἴδια, τὴν ἴδια ἐκείνης τῆς ἡμέρας... Ὅλοι, τότε εἴχαμε γίνει ἄ λ λ ο ι... Ἐμεῖς γιὰ προδοσία. Ἐσεῖς γιὰ νὰ σωθεῖτε.

—Σχέφτηκα πῶς ἦταν, γελοῖο τὸ μπλέξιμο αὐτό.

Ἀπέφυγα ὡστόσο ν' ἀρχίσω συζήτηση. Καὶ τέλος πάντων ποιὸ δικαίωμα εἶχε τὸ καταραμένο τοῦτο ὑποκείμενο...

—Θὰ γυρίσω ἀπ' ἐκείνη κάτου τὴ γωνιὰ καὶ θὰ πάρω τὸ συντομώτερο δρόμο γιατὸ σπίτι μου.—Ἔκανα ἀπότομα—εἶναι σκοτάδι καὶ δέν μπορῶ νὰ προχωρήσω περισσότερο μαζί σας. Πρέπει νὰ μ' ἀφήσετε.

—Μὰ νομίζω πὼς ἄρχισα νὰ σᾶς ἀφήνω. Περπατᾶτε πιὸ σταθερὰ καὶ πιὸ ἥσυχος τώρα.

—Κι' ἄλλη φορά... σᾶς παρακαλῶ... δὲν ἔχω διάθεση νὰ ξαναθυμοῦμαι ὅλ' αὐτά. Μπορεῖ νὰ μὲ βοηθήσατε... μπορεῖ καὶ ὄχι. Οἱ ἐντυπώσεις μου δὲν εἶναι ξεκαθαρισμένες. Ἀπὸ κρυφὰ καὶ μυστικὰ δὲν ξέρω τίποτε... Ἴσως γιὰ τὴ μεταμφίεση νὰ 'χετε δίκιο... Ἡ ἐμφάνιση... Ἡ ἀξιοπρέπεια...Καὶ μάλιστα μοῦ λειπε κάτι...

—Τὸ μονύελο. .

—Τό... Τὸ μονύελο !... Ναί: εἶχα σκεφτεῖ κι' αὐτό...

Σὲ τοῦτο ὅμως τὸ σημεῖο, τὰ λόγια του μοῦ φάνηκαν ὁλότελα παράλογα. Ξέφευγαν ἀπ' τὸ πιθανό.

Κοντοστάθηκα. Ὁ ἄγνωστος γέλασε σιγανά.

—Μὴν τὸ γράψετε—εἶπε—Σβῦστε το...

Ὡστόσο τώρα ἐδῶ ὅπου βρίσκουμαι. κι' ὅπου τίποτε δὲν εἶναι λιγώτερο ἢ περισσότερο ἀπ' ὅτι πραγματικὰ φαίνεται—τὸ τραπέζι μου, οἱ τοῖχοι τοῦ δωματίου, ἡ βιβλιοθήκη, ἡ θαλασσογραφία δεξιά, τὸ χαλί χάμου, ὁ ἠλεκτρικὸς λαμπτῆρας, δίχως τὰ μαβιὰ χαρτιὰ τῆς συσκότισης, κι' ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὁ ἑαυτός μου δηλαδὴ συγκεκριμένος μ' ὁλοκληρωμένος μὲ ξεκαθαρισμένη τὴ συνείδηση πὼς μοῦ εἶναι βολετὸ νὰ ξεδιαλύνω περιστατικά, νὰ θυμηθῶ λόγια καὶ σκηνές,—τούτην τὴ στιγμή ποὺ πιστεύω πὼς εἶμαι ὁλότελα ὁ ἴδιος ἑαυτός μου, δίχως προσποίηση κι' ἠθοποιΐα, τὰ θέλω, τὰ ζητῶ, τὰ λόγια του αὐτά. Κι' ἐπιμένω, κι' εἶναι δικαίωμά μου νὰ ἐπιμένω πὼς τὰ εἶπε ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ περιποιημένο πολιτισμένο, γνωστὸ χέρι ποὺ περπάτησε μαζί μου, Ἀπίστευτο ; Καὶ γιατὶ τάχα νὰ 'ναι πιὸ ἀληθινὴ ἡ τελευταῖα του φράση, ὅταν φεύγοντας τὸν ρώτησα :

—Ὁ κύριος ;...— Εἶπε :

—Τ' ὄνομά μου —δὲ θὰ τὸ μάθετε ποτὲ καὶ πουθενά... Μήτε στὸν τάφο μου χαράχτηκε. Μᾶς θάψανε πολλούς σὲ κοινὸ λάκκο, μεγάλο...

ΑΛΚ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΟΥΡΑΣΤΕΙΣ ΕΝΤΟΝΑ ΟΠΩΣ ΖΗ,Σ...

Τῆς Β. Φ.

Στ' αὐτιά μου ἠχοῦν τὰ λόγια σου
Κι' ἀπόκριση τοὺς δίνω'

Κουράστεις ἔντονα ὅπως ζῆς, μοῦπες κι' ἐσυλλογίστης
μὴν ἴσως κάπου ἀράζοντας σ' ἀπάνεμο λιμάνι
βρῆς τὴν ἀλήθεια ;
—Ὄχι, παιδί. Κειὸ ποὺ ἡ θωριὰ δὲ φτάνει
μὰ ἡ φαντασία τὸ νείρεται, στὸ τ έ λ ε ι ο ὑψώνοντάς το
εἶναι τὸ ἀσύλληπτο κ α λ ό, παντοτεινὸ κι' ὡραῖο,
ποὺ κυνηγᾶμε—ἀδιάφορο—μὰ ποὺ φωτάει τὸ δρόμο,
κι' αἰώνια πλάθει ἐαρινὸ τοῦ ἐντὸς μας τὸ τοπίο
πρὸς νέους διαρκῶς ὁρίζοντες ἁπλώνοντας τὴ σκέψη·
καὶ καταυγάζει μ' ἅγιο Φ ῶ ς τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μας.
κάνοντας δ ρ ά σ η τὴ ζωὴ κι' ἀνέσπερη τὴ Μ έ ρ α.

* * *

Κουράστεις ἔντονα ὅπως ζῆς· μοῦπες μὲ ἀνία χτὲς βράδυ.
Μὰ σκέψου, ὅταν στὸ γέρμα σου θ' ἀπομετρᾶς τὰ χρόνια
καὶ μόνο ἴσως μ' ἀνάμνησες θὰ ζῆς, θὰ συλλογιέσαι
στῆς ζήσης τὸ ἰσοζύγιο πόσο κενὸ θὰ μοιάζῃ
τὸ σιωπηλό σου παρελθὸν—τόσο ἥσυχο ποὺ ἐδιάβη—
ἔστω κι' ἂν δὲν ξεμάκρυνες ἀπ' τὴ βουλὴ τ' Ἀνθρώπου
κι' οὔτε κακὸ στοχάστηκες ποτές σου γιὰ κανέναν,
ἔτσι, ποὺ ἡ ζωή σου νᾶμοιασε τοῦ ἀμάραντου λουλούδι'
(Μὰ δίχως ἔκφραση καμμιὰ θὰ στέκῃ μέσ' στὴ γυάλα).

Κι' ὅμως γιὰ σκέψου τὶ λαμπρὰ λουλούδια ἔχει στὴν Πλάση,
λουλούδια ὡραῖα, ποὺ μᾶς μιλοῦν, γελοῦνε κι' εὐωδιάζουν.
Ποὺ κι' ἂν πεθάνουν πάντα ζοῦν· τέτοια ἡ χαρὰ ποὺ δίνουν.

...Ξέρω, πέρ' ἀπ' τὶς θάλασσες, κάποια φυτά, ποὺ ὁ ἀνθός τους
σὲ μι' ἀποθέωση ὠμορφιᾶς μιὰ μόνη ἀνοίγει ἑσπέρα
ἐξαίσια μύρα χύνοντας στὴ χαύνωση τῆς νύχτας,
τόσο, ποὺ ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴν εὐωδιὰ ἡ πνοή του
λιγοθυμᾶ κ' ὑψώνεται λυτρωτικὰ στ' ἀστέρια

καὶ σβυέται ὅπως αὐθόρμητα πρὶν μόλις εἶχε ἀνθίσει...
Ἔτσι πασίχαρα, ἔντονα, τὴ ζωή του ὁλοκληρώνει,
δίνοντας πλέρια στὸ σκοπό, τὸ ποὺ ἔχει καὶ πεθαίνει !...
. . . . . .

Σκέψου τοῦ κάκτου τὸν ἀνθὸ καὶ μεῖνε ὥς ἤσουν πρῶτα.
Κι' ὅταν μεθαύριο, μὲ καιρό, θὰ σκύβῃς ἀπ' τὰ χρόνια
καὶ μόνο ἴσως μ' ἀνάμνησες θὰ ζῇς, θὰ συλλογιέσαι
τῆς ζήσης σου ὁ λογαριασμὸς τί πλούτη θὰ σωριάζῃ !
Κι' ἀντὶς τοῦ κρύου ἀμάραντου τὴ σιωπηλὴ γαλήνη,
ποὺ δίχως ἔκφραση καμμιὰ θὰ στέκῃ μέσ' στὴ γυάλα,
χιλιάδες τέτοια λούλουδα τὴ ζωή σου θὰ στολίζουν.

*
* *

Κουράστεις, εἶπες, κι' ἔφερες σιγὰ νὰ ξαποστάσῃς
πίσω ἀπ' τὰ μαῦρα σου μαλλιὰ τὰ μεταξένια χέρια.
Κλεῖσε τὰ μάτια σου ἀλαφρὰ ξεκούραση νὰ πάρῃς,
τόσο ἁπαλὰ νὰ κοιμηθῇς, σὰν ξέγνοιαστη παιδούλα,
π' οὔτε τοῦ ὀνείρου ὁ γλυκασμὸς τὸν ὕπνο σου ν' ἀγγίξῃ.
Κι' ὅταν στὸν αἴθριον οὐρανὸ καινούργια Αὐγὴ προβάλῃ
καὶ χαρωπὸ τὸ Ἡλιάχτινο σιγὰ θὰ σὲ ξυπνήσῃ
Φ ῶ ς, θὰ σοῦ φέρῃ, Δ ύ ν α μ η κι' Ἀ γ ά π η στὴν ψυχή σου,
τ' εἶναι ἡ ζωή τὸ μέγα Φ ῶ ς, αἰσιοδοξία γεμάτη!
Καὶ κᾶθε Αὐγή, ποὺ θἄρχεται θἄν' φτάσιμο δικό σου !
Κι' ὅταν θὰ φτάσῃς τίποτε δὲ θὰ ματακουράσῃ
τὴν ἀντρειωμένη κι' ὤμορφη καὶ γελαστὴ ψυχή σου·
καὶ θὰ σκορπᾷς τοὺς θησαυρούς, ποὺ θἄχῃς συναγμένους
καὶ θὰ χαρίζῃς ὠμορφιὰ κι' ἀγάπη θὰ μοιράζῃς
κι' ὅλες τὶς μέρες σου ἡ ζωὴ καινούργιο ἀνθὸ θὰ δίνῃ !...
Σκέψου τοῦ κάκτου τὸν ἀνθὸ καὶ ζῆσε ὅπως ἐζοῦσες !

Κώστας Φραγκισκάτος

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ "ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ,,

ΙΕ'.

Θα σκάσει το στήθος σου σαν το μπουμπούκι
Και θ' αναζητήσει
Πέρα απ' τη θέληση του πεπρωμένου
Πέρα απ' τη γλαύκα ενός γυναίκειου προορισμού
Πέρα απ' τα ειδύλλια τ' άβαθα και τα παροδικά
Πέρα απ' τὸ δάκρυ μιάς απίθανης χαράς
Και μιάς γραμμένης θλίψης,
Το χάδι τ' ανθρώπινο :
τη λευτεριά.

ΙΗ'.

Εκείνο που στενεύει τη θλίψη μας είναι η αμφιβολία
γιὰ τ' άδειο μελλούμενο.
Α! Και να λυτρονώντον ο πόνος απ' τη ζωή μας.
νὰ φυσήξει την τελείωση της οδύνης
που θ' απλωθεί και θα συντύχει τη χαρὰ
ή τον θάνατο

Αλοίμονο! Θα πεθάνουμε χωρὶς να συλλογιστούμε
πάνω απ' το γυαλί της λιμνοθάλασσας
πάνω απ' την πέτσα της γής.
Δε θα κοιτάξουμε την ανταύγεια της ψυχής μας
στη συνείδηση των ανθρώπων
και στα μάγουλα των παιδιών.
Θα σβύσουμε μόλις γεννηθεί ο σκοπός μας.

ΓΙΩΡΓΗΣ ΜΕΤΣΟΛΑΣ

ΕΛΕΓΕΙΟ

(ΠΑΝΩ ΣΤΟΝ ΤΑΦΟ ΕΝΟΣ ΜΙΚΡΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ)

Πάνω στὸ χῶμα τὸ δικὸ σου λέμε τ' ὄνομά μας.
Πάνω στὸ χῶμα τὸ δικό σου σχεδιάζουμε τοὺς κήπους καὶ τὶς πολιτεῖες μας.
Πάνω στὸ χῶμα σου εἴμαστε. Ἔχουμε πατρίδα.

Ἔχω κρατήσει μέσα μου τὴν τουφεκιά σου.
Γυρίζει μέσα μου ὁ φαρμακερὸς ἦχος τοῦ πολυβόλου.
Θυμᾶμαι τὴν καρδιά σου ποὺ ἄνοιξε κι' ἔρχονται στὸ μυαλό μου
κάτι ἑκατόφυλλα τριαντάφυλλα
ποὺ μοιάζουνε σὰν ὁμιλία τοῦ ἀπείρου πρὸς τὸν ἄνθρωπο.
Ἔτσι μᾶς μίλησε ἡ καρδιά σου.
Κι' εἴδαμε πὼς ὁ κόσμος εἶναι μεγαλύτερος.
Κι' ἔγεινε μεγαλύτερος γιὰ νὰ χωρᾶ ἡ ἀγάπη.

Τὸ πρῶτο σου παιχνίδι, Ἐσύ.
Τὸ πρῶτο σου ἀλογάκι. Ἐσύ.

Ἔπαιξες τὴ φωτιά. Ἔπαιξες τὸ Χριστό.
Ἔπαιξες τὸν Ἅϊ—Γιώργη καὶ τὸ Διγενή.
Ἔπαιξες τοὺς δεῖχτες τοῦ ρολογιοῦ ποὺ κατεβαίνουν ἀπ' τὰ μεσάνυχτα.
Ἔπαιξες τὴ φωτιὰ τῆς ἐλπίδας ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπῆρχε φωνή.

Ἡ πλατεία ἦταν ἔρημη. Ἡ πατρίδα εἶχε φύγει.

Ἦταν καιρός. Δὲν ἄντεξε περσότερο ἡ καρδιά σου
ν' ἀκοῦς κάτω ἀπ' τὴ στέγη σου τ' ἀνθρώπινα μπουμπουνητὰ τῆς Εὐρώπης.
Ἄναψες κάτω ἀπ' τὸ σακκάκι σου τὸ πρῶτο κλεφτοφάναρο.
Καρδιὰ τῶν καρδιῶν ! Σκέφτηκες τὸν ἥλιο καὶ προχώρησες

Ἀνέβηκες στὸ πεζοδρόμιο κι' ἔπαιξες τὸν ἄνθρωπο !

Νικηφόρος Βρεττάκος

GUILLAUME APOLLINAIRE

Ο ΤΑΞΙΔΕΥΤΗΣ

Ἀνοῖχτε μου τὴ θύρα αὐτὴ ποὺ κλαίοντας τὴ χτυπάω

Καθὼς ὁ Εὔριππος ἡ ζωὴ ὁλοένα ὄψη ἀλλάζει

Ἕνα κοπάδι σύννεφα πυκνὰ ἔβλεπες νὰ φεύγουν
Μὲ τὸ καράβι τ' ὀρφανὸ γιὰ νέους πυρεττοὺς
Κι' ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἀναπολήσεις ὅλες τὶς μετάνοιες
Δὲ θυμᾶσαι
Νερένιοι θόλοι ψάρια κύματα ὑπερθαλάσσια ἄνθη
Μιὰ νύχτα ἦταν ἡ θάλασσα
Καὶ οἱ ποταμοὶ ἐχυνόνταν

Ἀκόμα τὸ θυμᾶμαι τὸ θυμᾶμαι

Κάποια βραδυὰ ἐκατέβηκα σ' ἕνα θλιβερὸ χάνι
Κοντὰ στὸ Λουξεμβοῦργο
Στοῦ δωματίου τὸ βάθος ἕνας Χριστὸς λυτρώνονταν
Εἶχε ἕνας μιὰ νυφίτσα

Ἄλλος ἕνα σκαντζόχοιρο
Σκυμένοι ἐχαρτοπαίζαν
Καὶ σὺ μὲ εἶχες ξεχάσει

Θυμᾶσαι τῶν σταθμῶν τὸ ἀτέλειωτο ὀρφανοτροφεῖο
Τὶς πολιτεῖες διασχίσαμε ποὺ ὁλημερὶς γυρίζαν
Καὶ κάθε νύχτα ἐξέρναγαν τὸν ἥλιο τῶν μερῶν
Ὦ ἐσεῖς γυναῖκες σκοτεινὲς ναῦτες συντρόφοι μου ὅλοι
Ὦ θυμηθεῖτε

Δυὸ ναῦτες ποὺ δὲν ἄφησαν ποτὲ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο
Δυὸ ναῦτες ποὺ δὲν μίλησαν ποτὲ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο
Ὁ πειὸ μικρὸς πεθαίνοντας ἔγειρε στὸ πλευρό του

Ὦ σύντροφοι ποὺ ἀγάπησα
Ἠλεχτρικὰ σφυρίγματα σταθμῶν τραγοῦδι τῆς θερίστρας
Τοῦ κρεοπώλη καροτσάκι σύνταγμα δρόμων ἀναρίθμητων
Ἱππικὸ γεφυρῶν νύχτες ἀπ' τὸ πιοτὸ ἐξαθλιωμένες
Οἱ πολιτεῖες ποὺ γνώρισα ὅπως τρελλὲς ἐζοῦσαν

Τὶς γειτονιὲς θυμᾶσαι καὶ τὸ σύμπλεγμα τῶν μελαγχολικῶν τοπείων
Ρίχναν στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ σκιὲς τὰ κυπαρίσσια
Τὴ νύχτα αὐτὴ ἀφηγκράζομουν καλοκαιριοῦ ἦταν τέλος
Ἕνα πουλὶ ὅλο λάγγεμα κι' ὅλο θυμὸ κι' ἀκόμα
Τὸ σάλο κάποιου ποταμοῦ πλατειοῦ καὶ σκοτεινοῦ

Μὰ ἐνῶ ἑτοιμόσβυστα κυλοῦσαν πρὸς τὸ ἀκρόνερο
Τὰ βλέμματα ὅλα ἀπ' ὅσα μάτια ὑπάρχουν
Οἱ ὄχτες ἦσαν ἔρημες χλωρὲς καὶ σιωπηλὲς
Κι' ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος τὸ βουνὸ ξάστερο πέρα ὡς πέρα

Τότες ἀθόρυβα δίχως νὰ βλέπεις κάτι ζωντανὸ
Πέρασαν πάνω στὸ βουνὸ ἴσκιοι γραμμένοι
Καὶ ξαφνικὰ τὶς θολὲς φάτσες τους γυρνῶντας
Κι' ἐμπρὸς βαστῶντας τὶς σκιὲς τῶν τόξων τους

Μεγάλωναν πάνω στὴν κάθετη πλαγιὰ
Κι' ἄλλοτε πάλι ὁλομεμιᾶς ἐχαμηλῶναν
Κι' αὐτὲς οἱ σκιὲς μὲ τὰ μεγάλα γένια κλαῖαν ἀνθρώπινα
Καθὼς γλυστροῦσαν στοῦ βουνοῦ τὴν ξαστεριὰ σιγοπατῶντας

Ποιὸν στὶς παληὲς αὐτὲς φωτογραφίες ἀναγνωρίζεις
Θυμᾶσαι τότε ποὺ ἔπεσε μιὰ μέλισσα στὴ φλόγα
Ἦταν θυμᾶσαι τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ

Δυὸ ναῦτες ποὺ ποτὲ δὲν χωριστῆκαν
Εἶχε ὁ μεγάλος στὸ λαιμὸ ἁλυσσίδα μπακιρένια
Ὁ πειὸ μικρὸς τὰ χρυσαφιὰ μαλλιά του εἶχε πλεξίδα

Ἀνοῖχτε μου τὴ θύρα αὐτὴ ποὺ κλαίοντας τὴ χτυπάω

Καθὼς ὁ Εὔριππος ἡ ζωὴ ὁλοένα ὄψη ἀλλάζει

(Ἀπὸ τὴ συλλογή : «ALCOOLE» (1914)

Μεταφρ. : Τζένια Καββαδία

ΔΙΗΓΗΜΑ ΑΠ' ΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Ο ΚΛΟΟΥΝ

ΤΟΥ ΑΝΤΡΕ ΣΑΡΜΕΛ

Μὲ φωνάζουνε «Κλόουν». Δὲν ἔχω κέφι νὰ γελάσω. Λιγώτερο μάλιστα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Μὰ τὸ παρατσοῦκλι μοῦμεινε. Δὲν εἶναι γιατὶ δὲν μ' ἀρέσει, μ' ὅλο ποὺ δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπ' αὐτὸ γιὰ νὰ δροσίσω τὴ μνήμη μου. Ἔπειτα, εἶμαι καὶ λιγάκι γέρος, γιὰ νἆμαι κλόουν, 65 χρονῶ! Καὶ ὄχι τὴ φάτσα τοῦ ἐπαγγέλματος μ' αὐτὴ τὴ ξερακιανή μου μούρη, τὸ μικρὸ μου κολλαριστὸ γιακᾶ, πολὺ καθαρὸ γιὰ ἕναν ἀνθρωπάκο συνταξιοῦχο τῶν τελωνείων. Εἶμαι ὅμως καλὸς πεζοπόρος, κι' αὐτὸ μ' ἐβοήθησε γιὰ νὰ προσφέρω μικροϋπηρεσίες. Αὐτὸ μοῦ ἐπέτρεψε κι' ὅλας, νὰ μάθω καὶ νὰ δῶ πολλὰ πράγματα : Ἀπ' αὐτὰ ποὺ δέν τὰ φτιάχνει κανένας μὲ τὴ φαντασία του, ὅσο κι' ἂν φαίνονται πολὺ ἀπίστευτα. Δυὸ φορὲς τὴ βδομάδα (θὰ μοῦ συχωρέσετε ποὺ δὲ θὰ πῶ τ' ἀληθινὰ ὀνόματα : παληὰ μανία φρόνησης—ἡ πέμπτη φάλαγγα—δὲν εἶν' ἔτσι ;—εἶναι πάντα ὄρθια—χωρὶς νὰ λογαριάσωμε πὼς οἱ ἥρωες οἱ ἀληθινοὶ ἥρωες δὲν ἀγαποῦνε τὴ ρέκλάμα) ἔκανα τὸ σύνδεσμο μὲ τὸ μακὶ τοῦ Μπωσάρ: ἕνα ἀπὸ τὰ παλληκάρια μας κατέβαινε τὴ νύχτα στὸ μικρὸ ἀγρόχτημα τοῦ Λεσκώ, μέσα στὰ θαμνόφυτα κι' ἐγὼ σκαρφάλωνα τὸ ἀπόγιεμα τῆς ἄλλης μέρας μὲ τὸ μικρὸ γαλαχτοδοχεῖο μου (στὴν ἡλικία μου πρέπει κανένας νὰ κάνη τὴ γαλαχτική του δίαιτα, κι' ὅταν κανεὶς εἶναι σὲ δίαιτα πρέπει νὰ βρίσκη τὸ λίγο γάλα του στ' ἀγροχτήματα). Παραλάβαινα τὴν ἀναφορὰ τοῦ μακὶ κι' ἔφερνα κάποτε μιὰ πληροφορία ἢ μιὰ διαταγὴ ποὺ εἶχαν σὲ μένα φέρει... Μὰ καμμιὰ ἀνώφελη φλυαρία.

Τ' ἀγρόχτημα Λεσκὼ λεγόταν ἔτσι γιατὶ ἀπὸ γενηὲς τῶν γενηῶν καὶ ἀπὸ πατέρα σὲ γυιὸ ἢ θεῖο κι' ἀδελφὸ μόνο Λεσκὼ τὸ εἶχαν. Γιὰ τὴν ὥρα μόνο ἡ Ματίλντα κατοικοῦσε ἐκεῖ, ἡ Ματίλντα Λεσκὼ δηλαδή, ποὺ ὁ ἄντρας της εἶχε βγῆ στὸ μακὶ καὶ ὁδηγοῦσε μιὰ ὁμάδα μὲ τὄνομα Βαργκάνς, μ' ὅλες τὶς ταυτότητες ἐν τάξει (ἐγὼ ἔκανα αὐτὴ τὴ δουλειὰ μιὰ καὶ ἡ γραφειοκρατία μὲ γνωρίζει). Παλλικάρι αὐτὸς ὁ Βαργκάνς!

Σκεφτῆτε πῶς δούλευε ὀχτὼ μῆνες τώρα σὲ μιὰ ἀχτῖνα 50 χιλιόμετρων καὶ εἶχε τὸ θάρρος, γιὰ νὰ μὴ βάλη κανένα σὲ κίνδυνο, νὰ μὴν ἔρθη ποτὲ νὰ φιλήση τὴ γυναῖκα του. Ὄμορφη γυναῖκα ἡ Ματίλντα! Πάντα εὐχάριστη γιὰ νὰ τὴν βλέπει κανένας, ἀκόμα καὶ μιὰ γέρικια μαϊμοῦ σὰν ἐμένα. Ὄχι, ἡ νοικοκυρὰ μὲ τὰ βρώμικα πόδια καὶ τὰ κόκκινα χέρια. Λεπτοκαμωμένη κι' ἀδύνατη. Ἀλλὰ νεῦρο μονάχο καὶ ἀπὸ ράτσα.

Ἔφτασα λοιπὸν στ' ἀγρόχτημα Λεσκὼ μὲ τὸ γαλαχτοδοχεῖο μου καὶ μὲ ζωηρότητα. Γιατὶ μόλις εἶχα μάθει, ἀφίνοντας τὸ χωριὸ γιὰ νὰ πάρω τὸ μονοπάτι, πῶς τὸ ἴδιο ἐκεῖνο πρωῒ σὲ τριάντα χιλιόμετρα πιὸ πέρα πάνω στὸ δρόμο τῆς κοιλάδας τὰ παληκάρια μας εἶχανε κάνει γερὴ δουλειά : μιὰ γερμανικὴ κομπανία ἀπὸ 15 καμιόνια χτυπήθηκαν—τρία στὸ χαντάκι, ἕξη καμμένα, τ' ἄλλα μισοχαλασμένα. Καλὴ δουλειὰ σᾶς λέω. Φτάνω λοιπὸν στῆς Ματίλντας καὶ τῆς τὰ διηγοῦμαι ὅλα ἀμέσως. Καὶ δὲν εἶπε λέξη. Φοβόταν γιὰ τὸν Βαργκὰνς φαίνεται, νὰ μὴν ἦταν μπλεμένος στὴ δουλειά Μὰ τῆς ἔδωσα θάρρος.

—Δὲν χάσαμε τίποτα ἐμεῖς Σίγουρα. Τρεῖς πληγωμένοι. Ὄχι βαρειά... Ἔγινε ξαφνικὰ φλύαρη.

—Τὸ πρωῒ; Ἀλήθεια! Αὐτοὶ εἶναι σπουδαῖοι! Δὲν θὰ μᾶς ποῦνε πῶς ἔχομε τεμπέλικους συνδέσμους! Τὸ πρωῒ ; (ἔβαλε τὰ γέλοια μὲ παιδικὴ χαρά). Δὲν πίστευα ποτὲ γιὰ τόσο νωρίς. Τὸ κατάλαβα πῶς θάχε δουλειὰ γιατὶ συνέβηκαν μερικὰ καινούργια ἐδῶ τούτη τὴ νύχτα.

—Ἔρευνες ;

—Πολλές. Φαντάσου! χτὲς βράδυ στὶς 10 βλέπω νἄρχεται ἕνας ἐπιλοχίας μ' ἕναν ὑποδεκανέα.

—Δὲν ἔχει ἐδῶ τερορίστες ; λένε.

—Εἶμαι μόνη, ὁ σύζυγός μου σκοτώθηκε τὸ 1940. Καὶ τοὺς δείχνω τὸ πορτραῖτο ποὺ μοῦ καντρώσατε μὲ μαῦρο (εἶναι πολὺ καλὸ βέβαια αὐτὸ τὸ πρᾶμα, μὰ τί νὰ σοῦ πῶ, ὅσο κι' ἄν δὲν εἶναι κανένας προληπτικός σ' ὁρκίζομε πῶς εἶναι δυσάρεστο). Τέλος πάντων ἡσυχάζουν. Μπορεῖτε νὰ κυττάξετε παντοῦ, τούς εἶπα. Ρίξανε μιὰ γρήγορη ματιά.

—Ποτὲ τρομοκράτες ;

—Ποτέ.

—Ἀκόμα καὶ γιὰ φαΐ ;

—Ἔχω μονάχα γιὰ μένα.

—Μπορεῖτε ὅμως μιὰ ὀμελέττα.

—Αὐτό, ναί!

—Καὶ κρασί ;

—Ἔχω λιγάκι, μὰ ὄχι ψωμί.

—Ἔχομε μεῖς.

Καὶ νάτους στρογγυλοκάθησαν. Βιαζόμουν πάρα πολύ. Σκεφθῆτε. Ὁ σύνδεσμος ποὺ θαρχόταν στὶς 11 1)2 κι' αὐτοὶ οἱ κανάγηδες δὲν βιάζονται. Στὶς 11 ὁ ἐπιλοχίας ἕνας μεγάλος χαλβᾶς, ἔπρεπε νἄβλεπες, εἶχε μιὰν ἔμπνευση :

—Θὰ κοιμόμουν εὐχαρίστως. Ἔχεις κρεββάτια ;

—Ἔχω φρέσκα ἄχυρα στὸν ἀχερῶνα.

—*Geht shoen.* πολὺ καλά.

Ἄρχισα ν' ἀναρωτιέμαι ἄν δὲν ἔκανε τὸν ἠλίθιο· ἂν αὐτὰ ὅλα δὲν ἦταν γιὰ νὰ στήσουν κάποια φάκα καὶ ἀνατρίχιαζα στὰ σωστά μου. Δὲ μποροῦσα βέβαια ἐγὼ νὰ τοὺς προσφέρω αὐτὸ τὸ μαρκὸ μὲ τὸ ὄπιο ποὺ μοῦχατε ἑτοιμάσει. Ἦταν δύσπιστοι καὶ φαινόταν ἐγκρατεῖς. Κι' ὅμως ἔπρεπε νὰ δοκιμάσω ὁπωσδήποτε. Μαζεύοντας τὰ πιάτα καὶ τὰ μαχαιροπήρουνα καὶ τὸ κρασὶ καταφέρνω νὰ φανερώσω τὴ μποτίλλια.

—Τί εἶνε αὐτό ;

—Μαρκό... Ρακί.

Ὁ ὑποδεκανέας μ' ἄρπαξε τὴ μποτίλλια καὶ τὴν ἔδωσε νὰ τὴ μυριστεῖ ὁ ἐπιλοχίας.

—*Shnaps gout* ! Μυρίζει καλά, λέει.

—Μποροῦμε νὰ πάρωμε ἕνα ποτηράκι, ὄχι παρὰ πάνω.

—Βέβαια... Ἐβίβα.

Τ' ἄδειασαν μονομιᾶς κι' ἀμέσως τοὺς πῆγα στὸν ἀχερῶνα. Σ' ἕνα τέταρτο καὶ πιὸ λίγο ἄκουσα τὴ φωνὴ τῆς κουκουβάγιας (τοὐλάχιστο ἂς μὴν ἀκούσουν, ἤπιανε μόνο ἕνα ποτηράκι!)

Ἄνοιξα σιγὰ τὴν πόρτα τοῦ ἀχερῶνα. Οὔφ! Ρουχάλιζαν καὶ οἱ δυὸ μαζί. Τρέχω γρήγορα στὸ μονοπάτι. Ἀπαντῶ μὲ δυὸ φορές. Καὶ νά, τὸ παλληκάρι ποὺ ἔρχεται. Μοῦδωσε τὸ χαρτάκι του γιὰ σᾶς. (Καὶ μοῦδωσε τὸ μήνυμα ποὺ τύλιξα προσεχτικὰ) Ἔχω, τοῦπα, κᾶτι δίζιτες.

—Πρέπει ν' ἀδειάσωμε τὸ σακκίδιο, μοῦ λέει. Θανάψωμε πρῶτα ἐδῶ γιὰ νὰ δώσωμε φῶς στὸν ἀχερῶνα.

—Σύμφωνοι.

—Ἂν δὲν κινηθοῦν, θὰ τοὺς φωνάξῃς σιγά: Κύριοι, ἔπειτα πιὸ δυνατά. Κύριοι. Ἂν δὲν κινηθοῦν καὶ τότε, πάει καλά. Θὰ πᾶς μὲ θάρρος θ' ἀδειάσῃς τὰ σακκίδιά τους, θὰ τὰ ξανακλείσῃς καὶ θὰ τ' ἀφήσεις ἐκεῖ Πάει;

—Σύμφωνοι.

Κοιμόνταν σὰν ἠλίθιοι. Ὅλα πῆγαν περίφημα.

Μὰ γιὰ νὰ διαβαστοῦν τὰ χαρτιά; Δὲν καταλάβαίναμε γρῦ. Ὑπῆρχε σίγουρα ἕνα δρομολόγιο μὲ ὧρες, ὀνόματα. Καὶ εἶχε κι' ἕνα ὄνομα ποὺ ἐπαναλαμβανόταν συχνά: «*Mrj*».

—Τῶχα ξαναδεῖ αὐτό, ἔλεγε τἀγόρι. Δὲ θέλω νὰ παρασυρθῶ μὰ θαρρῶ πῶς λέει: Συνοδεία αὐτοκινήτων.

Ὁπωσδήποτε ἦταν πολὺ γιὰ νὰ τ' ἀντιγράψωμε. Ἀλλοιῶς θὰ ξανάβαζα τὰ χαρτιὰ στὰ σακκίδια. Λοιπὸν ὁ σύνδεσμος τὰ πῆρε ὅλα. Θἄθελε εὐχαρίστως ὁ κατεργάρης νὰ πάρῃ καὶ τὰ σακκίδια.

—Ξεχώρισα, λέει, τὸ σκοτάδι, ὄχι σπουδαῖα. Μὰ πρέπει νἄμαστε λογικοί. Καὶ χάθηκε μέσα στὴ νύχτα. Κι' ἐγὼ πῆγα νὰ κοιμηθῶ. Δὲν κοιμώμουν ἥσυχα· φοβόμουν πῶς ἡ δόση ἦταν μεγάλη. Τί θἄκανα μὲ δυὸ πεθαμένους; Κι' ἄν ξυπνώντας ἄνοιγαν τὰ σακκίδια! Μὰ ἡ δόση ἦταν περίφημη καὶ οἱ Γερμαναράδες ἐπίσης.

Ξύπνησαν φρόνιμα τὴν αὐγὴ κι' ἔφυγαν στὶς πέντε λέγοντας χίλια εὐχαριστῶ. Μόνον ὁ ὑποδεκανέας πρόσθεσε.

—Κακὸ ἄχερο. Τὸ κεφάλι ὄχι καλά, *nicht gut. Kopfweh*. Πονοκέφαλο. Κι' ἔσφιγγαν καὶ οἱ δυὸ τὸ κούτελο γελῶντας. Ἤθελα νὰ γελάσω πιὸ πολὺ ἐγώ.

Σίγουρα τὸ κλέψιμο τῶν χαρτιῶν ἦταν μέσα στὴν ὑπόθεση τῶν κατεστραμμένων αὐτοκινήτων. Χωρὶς λόγια: ἦταν καλὴ δουλειά. Συγχαίραμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ὅταν ξαφνικὰ ἀκούσαμε θόρυβο: βήματα, φωνές, Γερμαναράδες. Ψύχραιμα ἡ Ματίλντα μέτρησε μισὴ λίτρα γάλα γιὰ νὰ τὸ ἀδειάσῃ στὸ δοχεῖο μου. Κι' ἐγὼ ἔκρυψα τὸ χαρτί μου στὸ σκέπασμα τοῦ δοχείου μου. (Δὲν θὰ καταλάβαιναν τίποτε, ἄλλως τε: ἦταν ἕνας κώδικας. μὰ θὰ μἔκανε ὕποπτο ὁπωσδήποτε. Ὁρμήσανε μέσα δυὸ ἀπὸ τὴ πόρτα δυὸ ἀπὸ τὸν ἀχερῶνα μὲ τουφέκια στημένα.

—Ὄρθιοι!

Σηκωνόμαστε. Δοκιμάζω νὰ ἐξηγήσω πῶς ἤρθα γιὰ γάλα.

Ἀδειάζουν τὸ γαλαχτοδοχεῖο χάμω, γιὰ νὰ δοῦν ἄν εἶχε τίποτα στὸ βάθος. Δέν ἔχουν κἄν τὴ σκέψη οἱ ἠλίθιοι νὰ ψάξουν τὸ σκέπασμα. Μὰ ξέρουν καλὰ νὰ μᾶς τσακώσουν καὶ τοὺς δυὸ χωρὶς πολλὲς φασαρίες.

Θὰ ρωτήσετε σίγουρα γιατὶ σᾶς τὰ ἱστορῶ ὅλ' αὐτά. Σᾶς εἶχα πῆ πῶς ἐπρόκειτο γιὰ μιὰν ἀπίστευτη ἱστορία. Κι' ὡς ἐδῶ εἶναι κάτι καθημερινό, συνηθισμένο: Ἕνα μακί, Γερμαναράδες, μιὰ καταστροφὴ αὐτοκινήτων, καὶ μιὰ σύλληψη. (Πιστέψατε πῶς κι' ἐγὼ δὲ δίνω σημασία ὡς ἐδῶ σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία γιατὶ τὴν ἔζησα. Δὲν εἶμαι ματαιόδοξος καὶ δὲν θέλω νὰ γίνομαι γελοῖος), ἀλλὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ τὰ πῶ γιὰ νὰ καταλάβετε. Μᾶς φέρνουν λοιπὸν καὶ τοὺς δυὸ χωρὶς πολὺ σκληρότητα μὲ τὶς χειροπέδες ὅμως—καὶ δέν εἶναι εὐχάριστο νὰ κατρακυλᾶ κανεὶς τὸν κατήφορο μὲ χειροπέδες Εἶχα τὴν ἐντύπωση πῶς μὲ πιάνανε καὶ μένα μιὰ καὶ μὲ βρήκανε ἐκεῖ, μὰ πῶς εἶχαν ἔρθει νὰ πιάσουν μονάχα τὴ Ματίλντα. Θὰ σκεφτόταν διάβολε πῶς τὰ χαρτιὰ δὲν εἶχαν πετάξει μόνα τους καὶ πῶς εἶχαν ὑποπτευθῆ τὴ Ματίλντα Πίσω ἀπὸ μᾶς ἕνα σωρὸ εἰδικοὶ ψάχνανε τ' ἀγρόχτημα καὶ ἡ ἔρευνα θἄχε τελειώσει γιατὶ βλέπαμε τὸν ἀχερῶνα στὶς φλόγες. Μᾶς πῆγαν ὡς τὸ *C*...

Γινόταν μεγάλη φασαρία στὴ Γκεστάπο. Εἶχε μάλιστα κι' ἕνα νοσοκομειακὸ στὴν αὐλὴ κι' εἴδαμε νὰ κατεβαίνῃ ἕνας δικός μας ὄχι πολὺ πληγωμένος: μόνο τὸ χέρι στὸ μαντῆλι. Καὶ νὰ ποὺ στρέφεται σὲ μᾶς: Ὁ Βαργκάνς! Ὁ ἄντρας τῆς Ματίλντας. Τέσσερα μέτρα τοὺς χώριζαν κι' ἕνας κόσμος Γερμαναράδες γύρω τους Δὲν ἔβγαλαν λέξη μὰ κυττάχτηκαν.

—Τὸν ξέρετε; εἶπαν στὴ Ματίλντα.

—Δὲν φαίνεται νἄναι συντοπίτης μας. εἶπε αὐτὴ χωρὶς νὰ κινηθῆ.

—Λοιπὸν γιατὶ τὸν κυττάζεις;

—Μιὰ Γαλλίδα μπορεῖ νὰ κυττάξῃ ἕνα Γάλλο πιστεύω.

Ὁ Γερμανὸς φάνηκε δειλιασμένος. (Δὲν εἶναι τέλεια ἀναίσθητοι μπρὸς στὸν ἱππποτισμὸ... τῶν ἄλλων). Ἡ Ματίλντα βρῆκε τὸ κουράγιο της καὶ πρόσθεσε σχεδὸν ἐλαφρά:

—Δὲν φαίνεται πολὺ πληγωμένος... ἐνῶ ὁ Λεσκὼ ποὺ δὲν σκεφτόταν ἄλλο ἀπὸ αὐτὴν τὴν κύτταξε προσεχτικά.

—Σοβαρὰ ἢ ὄχι... δὲν ἐνδιαφέρει, εἶπε ὁ Γερμανός. Δὲν εἶναι ἐδῶ λαζαρέτο. Θὰ τὸν κάνουν νὰ μιλήσῃ λιγάκι ἢ τοὐλάχιστον θὰ δοκιμάσωμε, γιατὶ μ' αὐτοὺς ποτὲ δὲν εἶναι κανένας σίγουρος. Μὰ ἔχομε καὶ ὑπομονὴ καὶ μέθοδο. Ἐβλεπα τὴ Ματίλντα ἕτοιμη νὰ λιγοθυμήσῃ.

—Ἔπειτα; Ἐλευθεροσκοπευτής, ὁπωσδήποτε θὰ τουφεκιστῆ.

Ἡ Ματίλντα δὲν λιγοθύμησε.

Αὐτὸ εἶναι ὅλο.

Μετάφραση τῆς ΚΑΤΙΝΑΣ Α. ΣΙΔΕΡΗ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

ΕΚΘΕΣΗ ΟΡΕΣΤΗ ΚΑΝΕΛΛΗ

Ἂν ὡς ἐχτὲς μπορούσαμε, ὅσοι δημόσια ἐκφράζουμε τὶς γνῶμες μας, νὰ λέμε ὅ,τι θέλουμε, δὲν πιστεύω ὅτι μποροῦμε νὰ συνεχίσουμε καὶ σήμερα αὐτὴν τὴν ταχτική.

Εἶναι ἀπαράδεχτο κι' ἀκατανόητο γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν οὐσία τοῦ Σήμερα, ποὺ προετοίμασαν οἱ ἑκατόμβες τοῦ χθεσινοῦ θανάσιμου πολέμου μὲ τὸ φασισμό, νὰ νομίζουμε ὅτι μποροῦμε, μὲ τὰ ἴδια τὰ χθεσινὰ κριτήρια, νὰ βλέπουμε καὶ νὰ κρίνουμε σήμερα, ὅ,τι ἀπευθύνεται στὸ σύνολο. Ἂν ἐχτὲς εἴμασταν ἐλαστικοὶ κι' ἐπιεικεῖς στὴ διατύπωση τῶν ἀπόψεών μας, σήμερα, ποὺ τὰ φοβερὰ πράματα ποὺ μᾶς περιτριγυρίζουν καὶ μᾶς ἀναμένουν, ὑποχρεωνόμαστε νἄμαστε αὐστηροὶ καὶ φειδωλοὶ στις ἐκφράσεις μας.

Μιὰ καινούργια ἀντίληψη ζωῆς καὶ ἕναν καινούργιο τρόπο νὰ βλέπουμε, μᾶς ἐπιβαλλει ἡ πραγματικότητα ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὰ μέρη τώρα καπνίζοντα ἐρείπια καὶ τὰ νωπὰ αἵματα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ποὺ ἔπεσαν γιὰ τὸ ἰδανικὸ τῆς Λευτεριᾶς.

Δὲν μποροῦμε λοιπὸν νὰ μιλοῦμε ἀνεύθυνα πιὰ καὶ γενικὰ καὶ ἄριστα, καὶ πρὸ πάντων γιὰ πράματα ποὺ δὲν κατέχουμε, μόνο καὶ μόνο γιατὶ κρατᾶμε μιὰ πέννα καὶ διαθέτουμε μιὰ στήλη σἕνα ὁτιοδήποτε ἔντυπο.

Ἀφορμὴ στὶς σκέψεις αὐτὲς μοῦ ἔδωσαν κάποια σημειώματα ποὺ εἶδα τὸν τελευταῖο καιρὸ στὸν Τύπο γιὰ τὴν ἔκθεση τοῦ ζωγράφου κ. Ὀρέστη Κανέλλη, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς λαϊκοὺς ζωγράφους: Θεόφιλο Χατζημιχαὴλ καὶ Παναγιώτη Ζωγράφο.

Ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ τὶς εἰκαστικὲς τέχνες, ἐπιμένουν νὰ μᾶς «διαφωτίζουν» γιὰ πράματα ποὺ οἱ ἴδιοι ἀγνοοῦν—καὶ ἀραδιάζουν τοῦ κόσμου τὶς φλυαρίες, συγχίζοντας ἀντὶ νὰ ἐξακαθαρίσουν τὰ πράματα.

Ἀλλ' ἄς σταθοῦμε μπροστὰ στὴν καινούργια παραγωγὴ τοῦ κ. Ὀρέστη Κανέλλη ποὺ συγκέντρωσε στὴν καινούργια μικρὴ (κάτω) αἴθουσα τοῦ Παρνασσοῦ τὸν περασμένο Μάρτη (16 Μαρτίου—4 Ἀπριλίου 1946). Πενῆντα—τρία κομμάτια περιτριγυρίζουν τὸν ἐπισκέπτη τῆς ἔκθεσης αὐτῆς ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν ἡ πρώτη σοβαρὴ (στὸ εἶδος της) μὲ τὴν ὁποία ἐγκαινιάζεται ἡ μεταπολεμικὴ αὐτὴ περίοδος. Ἐλαιογραφίες, ὑδατογραφίες καὶ σχέδια. Τρεῖς διαφορετικὲς ὕλες μὲ τὶς ὁποῖες ἐκδηλώνεται ὁ καλλιτέχνης. Μὲ τὴν πρώτη (τὸ λάδ.), ἐκφράζεται ἡ δραματικὴ πάλη τοῦ ζωγράφου γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ ἰδανικοῦ του. Μὲ τὴ δεύτερη (τὴν ἀκουαρέλλα), ἐκφράζεται ἡ εὐαισθησία του. Καὶ μὲ τὴν τρίτη (τὸ μολῦβι, ποὺ τόσον ἐπιδέξια τὸ κρατᾶ στὰ ἔμπειρα χέρια του), ἡ θέλησή του βλέπουμε νὰ ἐκδηλώνεται πάνου στὸ λευκὸ χαρτί. Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ προξένησε οἱ γενικώτατες γραμμές, ἡ ποιότητά τους. Καὶ πραγματικά!

Οἱ ἀναζητήσεις καὶ οἱ ἔρευνες τοῦ κ. Κανέλλη (στὸ στάδιο τῶν ὁποίων ὑπάρχει καὶ κινεῖται, κι' ὄχι μάλιστα μὲ πλήρη ἐλευθερία κινήσεων), καθαρώτερα ἐκφράζονται στὶς ἐλαιογραφίες του. Αὐτοῦ βλέπετε τὸν καλλιτέχνη ποὺ μάχεται καὶ ἀγωνιᾶ καὶ ἱδρώνει, γιὰ νὰ βρεῖ ἕναν τρόπο, τὸν καλλίτερο δυνατὸ τρόπο, γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ.

Ἀπὸ τὴ μιὰ προσπαθεῖ νὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ ἐπιρροὲς ποὺ ὡς ἐχτὲς τὸν συγκινοῦσαν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, νὰ ἐρωτοτροπεῖ, κι' ὄχι μὲ φινέτσα πάντοτε, μὲ ἄλλες διδασκαλίες, γνωστὲς μάλιστα ἄλλοῦ, πρὸ χρόνων...

Μὰ καθὼς δὲν μπορεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς χθεσινές του ἀγάπες, τὸ ἴδιο δὲν μπορεῖ νὰ διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ τὴν κυριαρχία του κάτω ἀπὸ τὰ «νέα» πρότυπα ποὺ δείχνει τόσο νὰ τὸν συγκινοῦν!..

Βέβαια, ὁ καλλιτέχνης κάνει ἕναν ἀγῶνα. Τὸν κάνει μάλιστα, μ' ὅλες του τὶς δυνάμεις, κι' ὅλο του τὸν ἐνθουσιασμό. Ὅμως ἡ νίκη, γιὰ τὴν ὥρα τοὐλάχιστον, εἶναι πέραν ἀπὸ τὶς δυνατότητές του—ἄν καὶ οἱ δυνατότητές του εἶναι πολὺ ἀξιόλογες. Γιὰ τοῦτο ὁ ἀγῶνας του πέρνει ἕνα δραματικὸ χαραχτῆρα. Ὁ ζωγράφος, σὰν ἕνας ἀπελπισπένης, χτυπᾶ πρὸς ὅλες τὶς διευθύνσεις! Δὲν μάχεται γιὰ ἕνα συγκεκριμένο καὶ *a priori* σπουδ. Δὲ μάχεται λ. χ., μονάχα γιὰ τὴ φόρμα, μὰ καὶ γιὰ τὸ χρῶμα, καὶ γιὰ τὴ σύνθεση, καὶ γιὰ τὴ φωτοσκίαση καὶ γιὰ τὴ ματιέρα, ἀκόμα καὶ γιὰ τὸ θέμα!

Ὅσο λοιπὸν ἀνομοιογενὲς ἐμφανίζεται στὴν ἐλαιογραφία, ὅπου καὶ περιορίζεται νομίζεις καὶ ἐξαντλεῖται ἡ ἀναζήτησή του, τόσον εἶναι ὁμοιογενὴς (συνεπὴς δηλαδή), στὴν ὑδατογραφία καί, πρὸ πάντων, στὸ σχέδιο, ὅπου ἡ σιγουριὰ μὲ τὴν ὁποία εἶναι γραμμένες οἱ μολυβιές του, εἶναι ἐξωφθαλμη. Τὰ κομμάτια λ. χ. «Πιετὰ 1941», «Τὸ σχοινάκι», «Κεφάλι» κλπ., εἶναι ἀληθινὰ ἐξαιρετικά. Ἔξω ἀπὸ τὴ μαστοριά, ὑπάρχει εὐαισθησια στὴ γραμμὴ (ἀρ. 36), καὶ κατανόηση στὴ σύνθεση (ἀρ. 35). Μὰ ἐνῶ, ἀπὸ τὴν τεχνικὴ πλευρά, ξεβγαίνουν αὐτὲ; οἱ ἀρετές, ἀπὸ κάποιαν ἄλλη, ποὺ σήμερα βαρένει ὄχι λίγο, ὕστεροῦν!

Εἶναι ἡ πλευρὰ τούτη, ἐκείνη ποὺ ἀφορᾶ τὴ στάση τοῦ καλλιτέχνη ἔναντι τῆς πηγῆς ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ, κι' ἔναντι τοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκει. Δὲν εἶναι καλὸς ἐννοούμενος, ὑγιὴς ρεαλισμός, αὐτὴ ἡ παθητική, ἡ ψυχρή, ἡ οὐδέτερη περιγραφικότητα μὲ τὴν ὁποία μᾶς ἐξιστορεῖ, φωτογραφικά, κάποια πτυχή, τὴν ὀλιγώτερο ἐνδιαφέρουσα ἄλλωστε, καὶ πρὸ πάντων τὴν ὀλιγώτερο ἀντιπροσωπευτική, ἐκείνου ποὺ ἔκαμε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς στὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς, μὲ τὴ μοναδική μας Ἀντίσταση.

Τυπικὸ δεῖγμα τῆς παρεξήγησης αὐτῆς, εἶναι τὸ σχέδιο «Κορίτσι μὲ μωρό», ὅπου ἡ διαλεχτὴ σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα (ποὺ εἶδαν ἄλλοι νεοφώτιστοι σαὐτὴν τὴν προσπάθεια), λάμπει μὲ τὴν ἀπουσία της!

Καὶ φυσικά, ἡ παρεξήγηση τούτη, εἶναι γενική. Αὐτὴ ἄλλωστε καθορίζει τὸ σχετικὸ κλῖμα μέσα στὸ ὁποῖο ἀναπνέει ὁ καλλιτέχνης. Ὁ «Ἀντρέας» λ. χ., τὸ «Πεθαμένο παιδί» κτλ., (ἀπὸ τὶ ἀκουαρέλλες του), τὸ ἴδιο μᾶς ἀποδείχνουν

Κι' ὥστόσο, μέσα σ' αὐτὴ τὴ σειρά, συναντᾶ κανεὶς ἕνα σωρὸ ἐνδιαφέρουσες σελίδες: «Ἡ ρόμπα μὲ τὰ ἄνθη», τὸ «Λιμάνι», τὰ «Βράχια», τὸ «Κεφάλι» μὲ τὰ κίτρινα στὰ μαλλιά, καὶ τέλος τὸ «Μάννα καὶ παιδί», εἶναι ἀξιόλογες ἐπιτεύξεις, ἄν καὶ ὁ «Ἐλιῶνας» του ἀρ. 4, δὲν ἔχει ἀληθινότητα.

Καὶ μιὰ καὶ μιλᾶμε τώρα γιὰ τὶς ἐλαιογραφίες του, ἄς σημειώσουμε, πῶς μονάχα τὸ «Κεφάλι» βρίσκεται ἐγγύτερα πρὸς τὴν προσωπικότητα τοῦ καλλιτέχνη.

Τὴν ὥρα τῆς δημιουργίας τῆς εἰκόνας αὐτῆς, φαίνεται πῶς ὁ ἀρτίστας ἔκλεισε, καθὼς ὁ Ὀδυσσέας, ταὐτιά του, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσῃ ξελογιάστρες φωνές! Μὰ ἐκεῖ ὅπου ἀφήνεται καὶ παρασέρνεται τυφλά, εἶναι τὸ «Πορτραῖτο τῆς Ἄννα», στὸ ὁποῖο δείχνει μάλιστα ὁ καλλιτέχνης, τόσο ν' ἀποδίδει σημασία... Ὁ πίνακας αὐτός, εἶναι ἀπήχηση Ρουώ, κι' ὅποιος ἀπὸ τοὺς συμπατριῶτες θαυμαστὲς τοῦ κ. Κανέλλη ἀμφιβάλλει, δὲν ἔχει παρὰ ν' ἀνοίξει ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα φύλλα τῶν «Λὲτρ Φρανσὲζ»,—συγκεκριμένα, τὸ φύλλο τῆς 15.2 46. Δὲν εἶναι βέβαια, θανάσιμο τὸ ἁμάρτημα! Κάθε ἄλλο. Ὅμως σἕνα ζωγράφο μὲ τὶς ἱκανότητες τοῦ κ. Κανέλλη, καὶ μὲ τὰ γενικώτερα ἰδανικὰ ποὺ φαίνεται νὰ τὸν συγκινοῦν (χωρὶς ὅλως καὶ νὰ τὰ ἀξιοποιεῖ αὐτὰ τὰ ἰδανικὰ σήμερα—ἴσως γιατὶ δὲν ὑποψιάζεται αὐτὸ τὸ μεγάλο, σὰν ἀφορμή, κίνητρο καὶ πηγὴ ποὺ κρύβουν), δὲ νοεῖται νὰ παρασέρνεται τόσον εὔκολα καὶ τόσον ἄβασάνιστα.

Ἀλλ' ἄς ἀκριβολογήσουμε:

Τὸ ὅτι εἶναι ἀπήχηση Ρουώ, δὲ σημαίνει φυσικά, ὅτι ὁ καλλιτέχνης εἶχε κατ' ἀνάγκην ὑπ' ὄψει του τὸν παραπάνω Φωβίστα ζωγράφο. Ἂν τό σημερινὸ ἔργο τοῦ κ. Κανέλλη θυμίζει Ρουώ, τοῦτο ὀφείλεται κυρίως, στὸ ὅτι, κι' αὐτὸς ὁ καλλιτέχνης, ὅπως κι' ὁ κ. Κανέλλης, ἀντικρίζουν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὴ ζωή.

Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος, φαίνεται καθαρὰ στὸ ἔργο ἀμφοτέρων Βλέπουν τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς ζωῆς, τὴ μίζερη. Καὶ πρὸ πάντων, τὴ βλέπουν μὲ μάτι καὶ διάθεση μίζερες!

Τί ἀλήθεια, μεταφέρει ἀπ' τὴ ζωὴ μέσα στὰ ἔργα του ὁ κ. Κανέλλης; Κάποιες σκηνὲς ἀπὸ τὴν πεῖνα τοῦ 1941—42! Ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τάχα, ὅλο ἐκεῖνο τὸ πελώριο καὶ τεράστιο καὶ ἀπίθανο ποὺ ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ ζωὴ στὴν Ἀθήνα, τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια;

Κι' εἶναι, γιὰ νὰ κυριολεχτήσουμε, τόσο παθητικός, ὁ νηστικὸς καὶ γυμνητεύων ἑλληνικὸς λαός, σ' αὐτὴ τὴν ἱστορικὴ στιγμή; Ὄχι! βέβαια. Χίλιες φορές: ὄχι!

Γιατὶ κι' ὅταν ἔπεφτε, τὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια καὶ σωριάζονταν χάμω ἀπὸ τὸ συστηματικὸν ὑποσιτισμὸ στὸν

ὁποῖο μᾶς κατεδίκασεν ὁ καταχτητής, διατηροῦσε ἀκέρηα τὴν πίστη του στὸ δίκαιο ἀγῶνα, καὶ ἡ σβυσμένη καὶ θολὴ ματιά του, τίποτα ἄλλο δὲν πρόδιδε, παρὰ περιφρόνηση μονάχα στὸ βάρβαρο ἐπιδρομέα !! 'Αλλ' ἐπαναλομβάνουμε : Εἶναι τάχα, μονάχα αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο ποὺ χαρακτηρίζει τὰ ὅσα ὑπέστη, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα ἔπραξε ὁ ἑλληνικὸς λαός, γιὰ νὰ σταματᾶμε σ' αὐτό, τὸ πρῶτο, τὸ εἰσαγωγικὸ τὸ μεγαλειώδη ποὺ ἀκολούθησε ἐπεισόδιο, καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ θέλουμε ν'ἀντλήσουμε μονάχα, τὶς σχετικές μας ἐμπνεύσεις ; 'Η ζωή, ὅπως τουλάχιστον τὴν ἔζησεν ἡ 'Ελλάδα, καὶ ἰδιαίτερα ἡ 'Αθηνα τῶν ἐτῶν τῆς Κατοχῆς, στέκεται σὰν ἕνας ὁλόκληρος κόσμος, ἀπίστευτα κι' ἀπίθανα πλοῦσιος σὲ αἴτια καὶ ἀφορμὲς καὶ σκοπούς, γιὰ ἕναν καλλιτέχνη ποὺ πραγματικὰ βρίσκεται σὲ διαλεχτὴ σχέση μαζύ της !

Κοντολογῆς, δὲ βλέπουμε στὴν ἔκθεση τοῦ κ. Κανέλλη, τὴν παρεμβολὴ τὴν ἀνοδημιουργικὴ τοῦ καλλιτέχνη—δὲ βλέπουμε μετουσίωση ! Φωτογραφικὰ μεταφέρει ὁ ζωγράφος κάποιες σκηνὲς τῆς ζωῆς (ὅταν κάνει πραγματισμό), μέσα στὸν πίνακά του, χωρὶς μάλιστα νὰ συνοδεύει, αὐτὸς τὶς σκηνές, μὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἡρωϊκὸ μὲ τὸ ὁποῖο, ὡστόσο, ἦταν ζυμωμένες οἱ σκηνές αὐτές!...

Ποῦ εἶναι, ἀλήθεια, οἱ συγκρούσεις ; τὰ μπλόκα ; οἱ μάχες ; οἱ διαδηλώσεις ; οἱ μαζικὲς τέλος κινητοποιήσεις ποὺ ἔκαμεν ἡ 'Ελλάδα ὅλη κι' ἡ 'Αθήνα ξεχωριστά, καὶ οἱ ὁποῖες μετέβαλλαν τὴν πρωτεύουσα σὲ θέατρο πολέμου ; Ποῦ εἶναι οἱ ἡρωϊκὲς μορφὲς τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῆς ἀδάμαστης ἀθανάτου νεολοίας ποὺ ἔμπαινε μπροστὰ πάντα καὶ καθοδηγοῦσε τὶς διαδηλώσεις ἐνάντια στὴν ἐπιστράτευση λ. χ., ἀψηφῶντας τὰ τάνκς, τὰ πολυβόλα καὶ τὰ αὐτόματα τῶν φασιστῶν ; Ποῦ εἶναι, ξεχωριστὰ δοσμένοι, αὐτοὶ οἱ ἀνώνυμες ἥρωες ποῦ ἄδραξαν τὸ ντουφέκι μ'ἕνα πάθος δίχως προηγούμενο, γιὰ τὴν κατίσχυση τῆς Λευτεριᾶς ; 'Ο λαός, ἔκαμε τὸ καθῆκον του...

Ἂν ὁ καλλιτέχνης εἶναι σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα τοῦ λαοῦ (ὅπως πρέπει νἆναι), ποῦ εἶναι ἡ δική του συμβολή ;

Ἕνα ὅπλο φοβερὸ κρατᾶ ὁ καλλιτέχνης, καὶ 'κεῖνο ποὺ κρατᾶ ὁ ζωγράφος τὸ λογαριάζω ἀπ' τὰ φοβερώτερα !

Ἂν λοιπὸν ὁ κ. Κανέλλης δὲν κάνει ἀληθινὸ κι' ὑγιῆ ρεαλισμό, τοῦτο ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ ὅτι δὲν τὴν βλέπει τὴ ζωὴ ρεαλιστικά. Αὐτὸς εἶναι ἐξ ἄλλου κι' ὁ βαθύτερος λόγος, ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ παραπαίει ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ἢ ἐκεῖνα τὰ ἐκφραστικὰ μέσα, καὶ δὲν ξέρει ποιὰ τοῦ πᾶνε στὸ «Φυσικό» του καλλίτερα..."Οταν λοιπὸν ὁ προσανατολισμὸς συντελεσθεῖ, αὐτόματα θὰ βρεθεῖ κι' ὁ καλλιτέχνης, σὰ ζωγράφος πιά, στὸ σωστὸ δρόμο, ἀπὸ ἄποψη ἐκφραστικῶν μισων. Γιατὶ τότε, θὰ πάψει νὰ μεταφέρει κενὰ καὶ περιττὰ σύμβολα καὶ ἀντικείμενα μέσα στὶς συνθέσεις του, ἀλλ' ἀντίθετο, θ' ἀγωνίζεται νὰ συλλάβει τὸν ἴδιο τον παλμὸ τῆς ζωῆς ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ χίλιες ποικίλες μορφές !

'Ωστόσο ἐδῶ στὸ τέλο , ἄς κάνουμε τὴ δήλωση : Εὐνόητο, πῶς ἂν ζητᾶμε πολλὰ ἀπὸ τὸν κ. Κανέλλη, εἶναι γιατὶ τὸν θεωροῦμε ἄξιο νὰ τὰ δώσει. Γιὰ τοῦτο, ὅταν πηγαίνουμε νὰ δοῦμε τὴν ἐργασία του, δὲν πᾶμε γιὰ νὰ κυτάξουμε ἂν κάνει καλὴ ἢ κακὴ ζωγραφικὴ (γιατὶ ξέρουμε πὼς εἶναι ἀληθινὸς καλλιτέχνης ὁ κ. Κανέλλης), μὰ πᾶμε νὰ δοῦμε ἂν μετουσιώνει μὲ τὸ χρωστήρα του καὶ κατὰ ποιὸ τρόπο, ὅ,τι ἀνατιράζει σήμερα, τοὺς ἐλεύθερους ἀνθρώπους!

ΗΛΙΑΣ ΖΙΩΓΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Η ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

Πράξη ὑψηλῆς εὐθύνης πρέπει νὰ ὀνομάσουμε τὴ διαμαρτυρία τῶν 73 λογοτεχνῶν μας (ἰὸ σύνολο σχεδὸν τοῦ πνευματικοῦ μας κόσμου) ποὺ πρότοξενα τὰ στήθη τους κατὰ τῶν ἀντιλαϊκῶν καὶ ἀνελευθέρων μέτρων τάξεως. Πράξη ἀναμφιβήητα γενναία ποὺ θὰ μείνει καὶ θὰ ἀναφέρεται τιμητικὰ στὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων μας. Μονάχα μύωπες θὰ τὴν χαραχτηρίσουν ὡς τὴν χαραχτήρισαν ξένοι πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ὅσοι καταλαβαίνουν καλὰ πόση στενὴ σέση ὑπάρχει μεταξὺ τῶν προθέσεων τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἔργου του, πόσος ἄρρηκτος δεσμὸς μεταξὺ ἔργου καὶ ψυχικῶν διαθέσεων τοῦ λογοτέχνη, αὐτοὶ θὰ καταλάβουν γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἐκεῖνος ποὺ μένει ἰδίως σ' ἐποχὲς κοσμογονικὲς σὰν τὴ σημερινή, ξένος κι' ἀδιάφορος κι' ἀμέτοχος στὰ καθημερινὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ λαοῦ.

ΤΟ ΣΤΙΓΜΑ

Ὅσο ἀποτελεῖ πράξη γενναία ἡ πνευματικὴ διαμαρτυρία τῶν 73 λογοτεχνῶν ἄλλο τόσο ἀποτελοῦν τὸ χειρότερο δεῖγμα συμπεριφορᾶς ἐλαχίστων εὐτυχῶς λογοτεχνῶν ποὺ ἔσπευσαν ὄχι μόνον νὰ ἀποδοκιμάσουν τὴν διαμαρτυρία τῶν 73 συναδέλφων τους, ἀλλὰ καὶ ἐκίνησαν οὐρανὸν καὶ γῆν ἐναντίων των καί κατέφυγαν σὲ μιὰ ἐκστρατεία ποὺ προδίδει τὴν ἠθικὴ των σήψη. Τὰ νήματα τῆς ἐκστρατείας τὰ ἐκίνησαν οἱ ἑταῖροι τῆς νεοσύστατης «ἐθνικῆς» ἑταιρίας τὴν ὁποῖαν ἀπαρτίζουν : ἕνας ἀντεθνικὸς ὑμνητὴς τῆς 4ης Αὐγούστου, ἕνας τῆς χειρότερης ποιότητας κριτικὸς ποὺ φέρει ἀρσενικὸ θήλυκον ὄνομα ἕνας ἔμπορος ὑφασμάτων, σ' αὐτοὺς μπορεῖ νὰ προστεθεῖ κι' ἕνας ἀκόμη ποὺ τὄνομά του μόνον ἀρκεῖ γιὰ νὰ τοὺς σκεπάσει ὅλους : 'Ο Σπῦρος Μελᾶς.

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

'Αγαπητὴ "ΠΟΡΕΙΑ„

'Απ' ἀφορμὴ τῆς διαμαρτυρίας τῶν λογοτεχνῶν ποὺ εἶχε τόση τεράστια ἀπήχηση στὸν πνευματικὸ κόσμο κι' ἀπ' τὴν «ἀντιδιαμαρτυρία» μιᾶς ἀσήμαντης κι' ἀνάξιας ὁμάδας «ἐθνικοφρόνων» λογοτεχνῶν σκέφτηκα τὴν ἐκπλήρωση τοῦ χρέους τῶν πρώτων καὶ τὴν ἠθικὴ πατάπτωση τῶν δεύτερων σὰν πνευματικῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ ἡ τέτοια ἡ ἄλλη στάση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων σιὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε καθορίζει καὶ τὴν τοποθέτησή τους σὰν πνευματικοὺς ἀνθρώπους, ποὺ τὸ χρέος τους δὲν ἐξαντλεῖται μέσα στὰ πλαίσια τοῦ χρέους ἑνὸς ἁπλοϊκοῦ ἀνθρώπου. Γιατὶ εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ζοῦμε μιὰ μεγάλη ἐποχή. Τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας, θρεμμένο μὲ τὸ αἷμα τῶν λαῶν ἁπλώνεται ν' ἀγκαλιάσει τὴ γῆ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Συστήματα καὶ παληὲς ἀξίες ποὺ στάθηκαν ἄλυσσίδες στὴ ζωὴ καὶ στὴ σκέψη, ωριάστηκαν στῆς Ἱστορικῆς ἀναγκαιότητας τὸ πρόσταγμα. 'Ο αντιφασισικὸς ἀγῶνας γέννημα ἑνὸς βαθειοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ψήλωσε παγκόσμιο σύμβολο τὸ πνεῦμα τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς Δημοκρατίας. Κάθε κοινωνικὸ σύνολο, κάθε λαός, σὲ μιὰ μεγαλόπρεπη δυναμικὴ συμπύκνωση τῶν ὑλικῶν καὶ πνευματικῶν του ἀξιῶν, συνταιριασμένη μὲ τὴν πανανθρώπινη προσπάθεια, προχωρεῖ στὸ δρόμο μιᾶς πρωτόγνωρης ἀνατασης, στὸ δρόμο τῆς δικαίωσης τῶν ἀπεράντων θυσιῶν του.

Ποιὰ θὰ πρέπει νἆναι ἡ θέση ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὴ τὴν κοσμογονικὴ προσπαθεια ; Μπορεῖ νὰ μείνει ἀποξενωμένος μακρυὰ ἀπ' τοὺς πόθους καὶ τὶς ἐλπίδες, ἀπ' τὶς λαχτάρες καὶ τὰ δημιουργικὰ ἀναταράγματα τῶν συνανθρώπων του. Μπορεῖ νὰ μείνει ὁ οὐραγὸς καὶ πολὺ περισσότερο μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἐχθρικά, ν' ἀντιστρατευθεῖ καὶ νὰ καταπολεμήσει αὐτὸ τὸ φωτεινὸ «γίγνεσθαι»; Εἴτε τὸ ἕνα, εἴτε τὸ ἄλλο γίνει ἀπ' αὐτὲς τὶς δύο ἐκδογές, ἀφαιρεῖ τὸ δικαίωμα ἀπὸ μία τέτοια ὕπαρξη νὰ λέγεται πνευματικὸς ἄνθρωπος. Μιὰ τέτοια ἐνέργεια, ὑποβιβάζει τὸ δημιουργό της, σὲ μιὰ στάθμη ἀναξιότητας. Τὸν παρουσιάζει, στὴν πρώτη περίπτωση, δειλό, ξένο καὶ περιφρονητὴ τῶν πιὸ στοιχειωδῶν καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενο κοινωνικό του σύνολο. Καὶ στὴ δεύτερη περίπτωση, τὸν παρουσιάζει ταπεινὸ ἀργυρώνυτο σταυροφόρο τῆς φασιστικῆς βαρβαρότητας, σκηλυτὴ καὶ τυμβωρύχο τῶν ἀπροσμέτρητων θυσιῶν τῆς ἀνθρωπότητας, «ἐσκιτζῆ» τῆς τέχνης καὶ ἠθικὸ αὐτουργὸ τῆς παράτασης τῶν ἀνθρώπινων δεινῶν.

'Ο πνευματικὸς ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον ὁ δέκτης τῶν ἀναρίθμητων ἐκπομπῶν τῶν συνανθρώπων του καὶ ὁ φωνογραφικὸς ἐκφραστής των. 'Ο πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ συμπυκνώνει νὰ μετουσιώνει καὶ νὰ σμιλεύει μὲ τὴν τέχνη του τὴ συνισταμένη αὐτῶν τῶν ἀναρίθμητων ἐκπομπῶν. 'Ο πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ στέκεται ὁ «προφήτης» ποὺ θὰ ξανοίγει καὶ θὰ φωτίζει τὸ δρόμο τῆς ὁμάδας καὶ τοῦ λαοῦ του. Τὸ πνεῦμα, χάνει τὴ νοημή του ὑπόσταση ἂν δὲν εἶ αι ὁμοούσιο μὲ τὴν πρόοδο, ἂν δὲν βοηθεῖ στὴν πραγμάτωση τῶν ὑλικῶν προσπαθειῶν τῆς ὁλότητος ποὺ θὰ σταθοῦν οἱ βάσεις γιὰ ἕνα μεγαλείτερο φτερούγισμα τοῦ ἰδίου τοῦ πνεύματος.

'Ο πνευματικὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ σταθεῖ ὁδηγητὴς καὶ μαχητὴς στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴ λευτεριὰ καὶ τὴ δημοκρατία. Ἔτσι μόνον ἔπαξια μπορεῖ νὰ κρατᾶ τὸν τίτλο τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου κάνοντας τὴν τέχνη του κοινωνικὸ λειτούργημα.

Α. ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΣ

ΔΙΟΓΜΟΣ

Πάνω στὴ ψυχὴ αὐτῆς τῆς πόλης, ποῦνε μαθημένη νὰ ζυμώνει τὴ ζωή της μὲ ὁ πειὸ σκληρὸ μόχθο, δὲ στέκεται μόνο ἀβάσταχτο βάρος ἡ ρημαγμένη της ὄψη ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀτμόσφαιρα ποὺ ἤρθε νὰ ἀποκτίσει κάθε λυρωτικὴ πνευματικὴ προσπάθεια καὶ νὰ βάλει ἐμπόδια στὸ ποθο τοῦ λαοῦ της γιὰ πρόοδο καὶ ἀνοικοδόμηση. Ὕστερα ἀπὸ τόσες θυσίες, ἀπὸ τόσους ἀγῶνες ποὺ στοίχισαν ποταμοὺς αἱμάτων ἡ πολιτεία τούτη τῶν ἐργατικῶν καὶ ἁλῶν ἀνθρώπων καθὼς καὶ ὁλόκληρος ὁ τόπος μας, ξαναζεῖ σὰν ἕνα κακὸ ὄνειρο τὶς ἡμέρες τοῦ φασισμοῦ. Λαϊκὰ σχολεῖα κλείνονται ὅπως οἱ Σχολὲς τῶν 'Αναλφαβήτων γυναικῶν ποῦ εἴχανδημιουργηθῆ στὶς λαϊκὲς συνοικίες, ἀπὸ τὴν «Πειραϊκὴ Ἕνωση Γυναικῶν», πνευματικὲς γιορτές, θέματα ἐκπολιτιστικὰ ἀπαγορεύονται ἢ ματαιώνονται μὲ τὴν παρέμβαση τῶν ἴδιων ὀργάνων ποὺ χρησιμοποιοῦσε στὸν αὐτὸ ρόλο στὰ χρόνια τῆς Δικτατορίας ὁ πολὺς Μανιαδάκης καὶ κάθε ἐκδήλωση πνευματικὴ ἀντιμετωπίζει ὀργάνωμένη ἐνιὲ ἐπίθεση τοῦ ἀνελεύθερου καὶ ἀντιλαϊκοῦ Κράτους, ἔτσι ποὺ σὲ μερικὲς πλευρὲς ξεπερνιέται καὶ ἡ ἐποχὴ τῆς Ναζιστικῆς κατοχῆς. Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς ἐργατικῆς αὐτῆς πόλης ποὺ ἔθρεψαν μαζὺ μὲ ὅλο τὸ λαὸ ποὺ ἔδωκε τὰ πάντα στὸν 'Εθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, τὴ πίστη καὶ τὴ ἐλπίδα, σ' ἕνα καλλίτερο μέλλον, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ διαμαρτυρηθοῦν μπροστὰ στὸν ἐλεύθερο κόσμο γι' αὐτὴ τὴ φασιστικὴ ἀναβίωση καὶ νὰ δηλώσουν πῶς θὰ συνεχίσουν τὴ πάλη τους γιὰ νὰ δικαιωθοῦνε οἱ ἄμετρες θυσίες του καὶ νὰ δώσουν ἕνα γρήγορο τέρμα σ' αὐτὸ τὸ κακὸ ὄνειρο !

ΚΑΤΑΠΤΩΣΗ

Εἶνε χαρακτηριστικὴ γιὰ τὴ περίοδο ποὺ περνᾶμε ἡ ὑπόθεση τῆς Παιδαγωγικῆς 'Ακαδημίας Θηλέων τοῦ Πειραιᾶ. Τὸ ἵδρυμα αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ μιὰ μακρὰ περίοδο κατάπτωσης μὲ τὴ τοποθέτηση στὴ Διεύθυνση τοῦ παιδαγωγοῦ ποὺ ἦταν θρεμμένος μὲ τὸ ἀρτηριοσκληρωτικὸ καὶ ἀντιπροοδευτικὸ πνεῦμα, εἶχε τώρα ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια τὴν εὐτυχία νὰ δεῖ στὴ διεύθυνσή του ἕναν ἐξαίρετο ἐπιστήμονα : Τὸν κ. Παπαηλιοῦ. Τὸ ἀνώτερο αὐτὸ ἐκπαιδευτικὸ ἵδρυμα εἶδε ἔτσι μιὰ πολιτισμένη πνοὴ καὶ ἀνυψώθηκε στὴ συνείδηση τοῦ Πειραϊκοῦ κοινωνικοῦ σκοποῦ του. Ὅμως ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἀντιλαϊκοῦ καθεστῶτος ἔφερε καὶ κεῖ τὶς συνέπειές της : Δυὸ καθηγητὲς ποὺ ἡ δράση τους στὴ Κατοχὴ εἶχε δώσει τρανὰ δείγματα 'Εθνικῆς ἀναξιότητας, συνόμωσαν νὰ ἐκτοπίσουν τὸν κ. Παπαηλιοῦ καὶ σκευώρησαν ταπεινὲς συκοφαντίες ἐναντίον του γιὰ εἰσαγωγὴ «κακῶν δαιμονίων» στὴν ἀκαδημία καὶ τὰ τοιαῦτα, τὸ δὲ ἁρμόδιο ὑπουργεῖο πρὶν γίνῃ οἰαδήποτε ἀνακριτικὴ ἔρευνα, τὸν ἔθεσε «πάραυτα ἐκτὸς ὑπηρεσίας». Ἔτσι τὸ Παιδαγωγικὸ αὐτὸ ἵδρυμα πάει νὰ δεῖ νὰ ξαναζωντανεύουν στὶς αἴθουσές του οἱ μέρες τοῦ «γλωσσαμυνταρισμοῦ» καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ παιδαγωγικῆς κατάπτωσης !...

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Πολλοὶ ἀσχολήθηκαν καὶ καταπιάστηκαν μέχρι σήμερα μὲ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση τοῦ Πειραιᾶ. Σὰν κοινὸ χαρακτηριστικὸ τῆς προσπάθειας τους εἶναι ποὺ κατέληγαν σὲ τούτη τὴν ἀπορία πῶς μιὰ τόσο μεγάλη πόλη «ἡ γείτων» ὅπως τὴ λένε δὲν μπορεσε ἐκτὸς ἀπ' τὶς μεμονωμένες ἀναλαμπὲς πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ταλέντων—Πορφύρας, Φιλύρας, Νιρβάνος καὶ ἄλλοι—, νὰ μᾶς παρουσιάση μιὰ συγκροτημένη πνευματικὴ κίνηση. Πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀπορία δοθηκαν διάφορες ἀπαντήσεις πότε ἔρταιγαν κοινωνικὲς ἀνάγκες καὶ συνθῆκες, πότε ἡ ἀνετάρκεια ταλέντων καὶ πότε διάφοροι ψυχολογικοὶ παράγοντες. Κι' ὅμως τὰ ταλέντα δὲν λείπουν κι' οὔτε οἱ κοινωνικοὶ καὶ ψυχολογικοὶ παράγοντες εἶναι δυνατὸν νὰ σταθοῦν σὰν ἐμπόδια στὸ δρόμο τῆς τέχνης, τὸ πολὺ πολὺ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐπιδράσουν ὥστε, ν' ἀναληθήσουν δημιουργήματα πιὸ ρωμαλοῖα γεμᾶτα ἀπαντήσεις σὲ κοινωνικὰ προβλήματα ἔτσι σὰν ἀντιστάθμισμα στὴν πουντραρισμένη τέχνη μερικῶν τῆς 'Αθήνας. Κεῖνο ποὺ ἔλειπε ἦταν τὸ πλησίασμα τῶν πνευματικῶν δημιουργιῶν.

Φέτος καὶ συγκεκριμένα πρὶν δυὸ μῆνες αὐτὸ τὸ κενὸ πιὰ δὲν ὑπάρχει κι' αὐτὸ ὀφείλεται στὸν καλλιτεχνικὸ καὶ φιλολογικὸ σύλλογο τῆς Κοκκινιᾶς ποὺ ἱδρύθηκε ὕστερα ἀπὸ ἀπίμονες προσπάθειες τοῦ καλλιτέχνη κ. Γιώργη Μετσόλη. Μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἀρωγὴ τοῦ διηκητικοῦ συμβουλίου τοῦ συνδέσμου «Παλιᾶς καὶ Νέας Κοκκινιᾶς», δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι οἱ καλλιτέχνες καὶ λογοτέχνες τοῦ Πειραιᾶ καὶ τῆς Νίκαιας, ἀπ' τὸν Πειραιᾶ, Ν. Χατζάρας, Χρ. Λεβάντας, Κ. Σούκας, Γκ. Μπινιάρης, Γ. Γιαννάκος, Γ. Καρατζᾶς. Καὶ ἀπὸ τὴ Κοκκινιᾶ : Ἔχορας Κακναβάτος, Γιώργης Μετσόλης, Ε. Εὐστρατιάδης, Σ. Γεράνης, Α. Μαρμαρινός, Π. Τσουτάκος, Χ. Εὐθυμίου, Σ. Κιρκαισοριάν. Οἱ Ζωγράφοι Τουφεξιάν, Δ. Τηνισκός, Μ. Νικολινάκος (Μιχ. Νικ.) καὶ οἱ Γλύπτες Κ. Τοβλέτογλου, καὶ Γιάν. Τρέζος. 'Ο τενόρος τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς Μ. Καπετανάκης, ὁ Μουσικὸς Καλκάνης, ὁ βαρύτονος Ν. Ζαχαριουδάκης.

Σ' ὅλους αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς καλλιτέχνες καὶ λογοτέχνες δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ συγκεντροθοῦν στὸν «Φιλολογικὸ Σύλλογο Νίκαιας» ποὺ στεγάζεται σὲ ὡραῖο ἰδιόκτητο οἰκημα πλουτισμένο μὲ βιβλιοθήκη καὶ ἀναγνωστήριο.

'Η πρώτη ἐκδήλωση τοῦ Συλλόγου ἔγινε πρὶν 3 βδομάδες μὲ ὁμιλία τοῦ κ. Γ. Μετσόλη γιὰ τὴ «Λυρικὴ Ποίηση» ὁμιμία συνοδευμένη ἀπὸ ἀπαγγελίες καὶ τραγούδια ἀπὸ τοὺς κ. κ. Καπετανάκην, Καλκάνην, Ζαχαριουδάκην καὶ χορωδία. 'Απήγγηλαν μὲ πολλὴ ἐπιτυχία οἱ καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου κ. Γκ. Μπινιάρης Γ. Μετσόλης καὶ ἡ Δνὶς Κάκια Παναγιώτου.

'Η ἐπιτυχία τῆς ὁμιλίας ἦταν πρωτοφανῆς. Μετὰ ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος πέτυχε νὰ πάρη τὴν ὑπόσχεση τοῦ Γάλλου ποιητοῦ *Paul Eluar* νὰ ἐπισκευθῆ τὸ σύλλογο καὶ νὰ μιλήση πρὸς τοὺς νέους δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐαφνικὴ ἀναχώρησή του ἀπ' τὴν 'Ελλάδα ματαίωσε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Γάλλου ποιητὴ καθὼς καὶ τὸ καλλιτεχνικὸ πρόγραμμα τῆς ὑποδοχῆς ἀπ' τοὺς Πειραιώτες Καλλιτέχνες.

Τὴν Κυριακὴ ποὺ μᾶς ἔρχεται 7 'Ιουλίου ὁ ἀκούραστος κ. Μετσόλης δίνει τὴ δεύτερή του διάλεξη μὲ θέμα τὸ Δημοτικὸ Τραγούδι. Τὸ πρόγραμμα θὰ συμπληρωθεῖ μὲ ἀπαγγελίες Δημ. Τραγουδιῶν ἀπὸ τοὺς κ. κ. Γκ. Μπινιάρη, Μ. Λυγίζο, Ν. Τζόγια, Κ. Παναγιώτου καὶ ἀπὸ τραγούδια : Φρόσω Κοκόλα, Μ. Καστανάκη, Ν. Ζαχαριουδάκη.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΩΤΙΑΔΗ

Ἡ «Πορεία» σὲ σχετικὴ συνέντευξη ποὺ εἶχε μὲ τὸν συγγραφέα Δημ. Φωτιάδη τοῦ ἔθεσε ὡρισμένα ἐρωτήματα γύρω ἀπὸ τὸ θεατρικό του ἔργο καὶ γενικότερα γύρω ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ θεάτρου στὴν ἐποχή μας.

Τὴν ἀπάντηση τὴν δίνουμε παρακάτω:

—Μετὰ τὴ «Θεοδώρα» μᾶς παρουσιάσατε τὸν «Μακρυγιάννη». Γιατὶ προτιμᾶτε τὸ ἱστορικὸ θεάτρο;

—Μονάχα τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ἀναφέρατε εἶναι ἱστορικό: ὁ «Μακρυγιάννης». Στὴ «Θεοδώρα» ἡ ἱστορικὴ χρονικὴ τοποθέτηση εἶναι ἕνα πρόσχημα. Μπορεῖ σ' αὐτὸ ν' ἀλλάξουν τὰ ὀνόματα κ' ἡ ἐποχή, χωρὶς νὰ ὑπάρχει λόγος ν' ἀλλαχτεῖ τίποτα, σχεδὸν τίποτα ἀπὸ τό ἔργο.

Μπορεῖ ἀκόμα νὰ παιχτεῖ καὶ μὲ σύγχρονα κοστούμια, ἀνάμεσα σ' ὁποιοδήποτε σημερινὸ παλάτι κι' ὁποιοδήποτε φτωχογειτονικό. Δὲν ἔχει, μ' ἄλλα λόγια, τὴν παραμικρὴ πρόθεση νὰ ζωντανέψει μιὰ ἐποχή. Ἐκεῖνο ποὺ γυρεύει, ἄσχετα σὲ ποιὸ βαθμὸ τὸ πετυχαίνει, εἶναι νὰ σατιρίσει καταστάσεις καὶ νὰ δημιουργήσει τύπους. Τὰ ἔργα τῆς κατηγορίας αὐτῆς, καὶ ὑπάρχουνε πολλὰ στὸ διεθνὲς δραματολόγιο, ποτὲ δὲ θεωρήθηκαν ἱστορικά. Φέρνω δύο πρόχειρα παραδείγματα: «Ὁ Ἰούλιος Καίσαρας κ' ἡ Κλεοπάτρα» τοῦ Μπέρναρ Σῶ κι' «ὁ Ἀννίβας πρὸ τῶν Πυλῶν» τοῦ Σέργουντ, δὲν εἶναι ἔργα ἱστορικά, ὅσο κι' ἂν τὰ πρόσωπα εἶναι.

Ὁ «Μακρυγιάννης» ἀντίθετα, εἶναι ἱστορικὸ ἔργο. Ἐκεῖνο ποὺ γύρεψα, ἄσχετα πάλι ἂν τὸ πέτυχα ἢ ὄχι, ἤτανε νὰ ζωντανέψω μία ἐποχὴ κ' ἕνα ἥρωα. Ὄχι προσχηματικὰ κι' αὐθαίρετα, μὰ μέσα στὴν καθορισμένη ἱστορικὴ δραματική των σύγκρουση. Ἀπὸ τὴ μιὰ εἶχα μπροστά μου τὸ δρᾶμα ἑνὸς λαοῦ. Τὸν ὑπέροχο ἀγώνα τοῦ 21 καὶ τὴ μεταπαναστατικὴ προδοσιά—ἡ αὐθαιρεσία τοῦ Καποδίστρια, ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Ὄθωνα κ' ἡ Βαυαρικὴ κατοχή. Ὁ λαὸς ποὺ θυσίασε τὰ πάντα εἶδε, σὲ τελευταία ἀνάλυση, νὰ μὴν ἔχει κερδίσει τίποτα τὸ οὐσιαστικό. Διψοῦσε γιὰ λευτεριὰ καὶ δικαιοσύνη καὶ τοῦ τὰ στέρησαν καὶ τὰ δυό. Εἶδε τοὺς ἀγωνιστές του νὰ κατατρέχονται κ' ἐκείνους ποὺ ἔμειναν ξένοι στὴν ὥρα τοῦ κίνδυνου καὶ τῆς πάλης, νὰ καρπώνωνται τὰ πάντα. Εἶδε ἀκόμα τὴ γῆ, ποὺ εἶχε ποτίσει μὲ ποταμοὺς αἵματα. νὰ περνᾶ ὄχι στὰ χέρια τὰ δικά του, μὰ νέων τσιφλικάδων. Ὁ μπέης κι' ὁ ἀγᾶς ἔφυγε, μὰ ὁ λαὸς ἔμεινε τὸ ἴδιο δουλοπάροικος στὰ ἴδια χτήματα.

Παράπλευρα στὸ ὁμαδικὸ αὐτὸ δρᾶμα γύρεψα νὰ ζωντανέψω τὴ μορφὴ τοῦ Μακρυγιάννη, τοῦ ἄγνοῦ αὐτοῦ ἀγωνιστῆ, ποὺ ἔμεινε πιστὸς ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του στὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 21. Δὲ συμβιβάστηκε μὲ τὴν ἀδικία. Δὲ λύγισε στὶς ἀπειλές. Ἀφιέρωσε τὴ ζωή του, μὲ τὴν ἴδια πάντα θέρμη, γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ τόπου μας καὶ τὶς ἐλευθερίες τοῦ λαοῦ μας. Ἐπαναστατοῦσε ἡ πατριωτικὴ συνείδηση, νὰ βλέπει τοὺς ξένους στ' ὄνομα μιᾶς ψεύτικης λευτεριᾶς νὰ δυναστεύουνε τοὺς Ἕλληνες ποὺ γλύτωσαν μὲ τόσες θυσίες τὴν πατρίδα ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Τούρκου. Ἡγήθηκε τῆς ἐπανάστασης τοῦ 43 ποὺ ἔδιωξε τοὺς Βαυαρούς.

Μὰ καὶ μέσα στὸν «Μακρυγιάννη», ποὺ εἶναι ἕνα ἱστορικὸ ἔργο, ὑπάρχει τὸ «συνθετικὸ» στοιχεῖο Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ τὸ συγκέντρωσα, πιὸ κύρια, γύρω ἀπὸ δυὸ τύπους: τὸν Σουρωμένο καὶ τὸν Μαῦρο. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ σχηματοποιημένη ἔκφραση τοῦ πιὸ ἄγνοῦ λαϊκοῦ μας τύπου, ποὺ εἶναι γεμᾶτος θυμοσοφία, τιμιότητα καὶ φωτεινὴ ἁπλοϊκότητα. Ὁ Μαῦρος, ἀντίθετα, ἐκπροσωπεῖ τὸν ἄλλονε πόλο τὸν ἐπιτήδειο ποὺ γιὰ ἕνα καὶ μόνο ἐνδιαφέρεται, νὰ φτάσει. Μὲ κάθε τρόπο καὶ μὲ ὅλα τὰ μέσα. Ποὺ βάνει πάνω ἀπ' ὅλα τὸ ἀτομικό του συμφέρον. Ποὺ καπηλεύεται τὰ πάντα, φίλους, πατρίδα, τὴ δυστυχία τοῦ λαοῦ.

—Ἡ ἐποχή μας μπορεῖ νὰ δώσει ἀξιόλογα θεατρικὰ ἔργα;

—Σ' ἕνα τέτοιο ζήτημα δὲν ὑπάρχει ἀπάντηση. Ἡ ἐποχὴ μπορεῖ.

—Ἡ ἐποχή μας, ἰδιαίτερα γιὰ τὴν πατρίδα μας, εἶναι ὁλότελα ἀκαταστάλαχτη. Ἡ προαιώνια σύγκρουση ἀνάμεσα στὸ ὀπισθοδρομικὸ χτὲς καὶ στὸ προοδευτικὸ αὔριο, ποὺ ἔχει φτάσει στὸ πιὸ τραγικὸ κορύφωμά της. Οἱ ἀντιθέσεις εἶναι ἀπόλυτες. Κι' ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ ἀναπροσαρμογή, γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου μας ἔχει γιὰ ὅρια, τὸν πλανήτη μας Οἱ λαοὶ στριμώχνονται μαζεύουνται μπροστὰ στὶς πύλες τὶς νέας ζωῆς, ποὺ εἶναι ἕτοιμες ν' ἀνοιχτοῦν ὁλόφωτα μπροστά τους. Ἄλλοι θὰ τὶς περάσουν πιὸ πρὶν κι' ἄλλοι πιὸ καθυστερημένα Τὸ συναίσθημα τῆς προσδοκίας αὐτῆς εἶναι ὑφασμένο ἀπὸ σκιὲς καὶ φῶς. Ἀπὸ τὴν πιὸ ἁγνὴ θυσία ἴσαμε τὴν πιὸ φριχτὴ προδοσία. Ἀπὸ ἐνθουσιασμοὺς κι' ἀπογοητεύσεις. Ἀπὸ ἐξάρσεις κι' ἀργήσεις. Ἔτσι τὸ κάθε ἔργο εἶναι ἐπιρρεασμένο, εἴτε τό θέμε εἴτε ὄχι, ἀπὸ τὴ ροὴ κι' ἀντιρροὴ αὐτή. Δὲν προσφέρεται, λοιπόν, ἡ ἐποχή μας, γιὰ τὰ μεγάλα συνθετικὰ ἔργα. Αὐτὰ γράφωνται μονάχα ὅταν ἡ καταιγίδα περάσει. Καὶ τώρα ζοῦμε μέσα σ' αὐτή. Ἂν δὲν εἶναι ὅμως πρόσφορη, γιὰ τὸ τ ἐ λ ο ι ο ἔργο, ποὺ γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ προοπτικὴ τοῦ χρόνου, προσφέρεται ἀντίθετα, γιὰ ἔργα μὲ τὴν τεχνοτροπία ποὺ χαλκεύεται πάνω στὶς φλόγες. Τὰ ἔργα, ποὺ θὰ γεννηθοῦν μέσα στὴν ἐποχὴ αὐτή, θὰ ἔχουν τὴν μοιραία ἀτέλεια πὼς μαστορεύτηκαν ἀπάνω ὀτὸν ἀγώνα καὶ τὴν δημιουργικὴ ἀρετὴ πὼς ἀναπήδησαν ἀτόφια ἀπὸ τὴ φλόγα.

Ἐπὶ τῆς ὕλης: Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΔΗΣ